

La imatge de Catalunya: una aproximació al tractament de Catalunya en la premsa internacional a propòsit dels Jocs Olímpics

Muriel Ladrón de Guevara

Centre d'Estudis Olímpics (CEO-UAB)

Xavier Coller

Departament de Sociologia (UAB)

El Centre d'Estudis Olímpics (CEO-UAB) publica treballs amb l'objectiu de facilitar el debat científic. Incloure-hi aquest text no impedeix que l'autor, el qual en conserva tots els drets, no el pugui publicar en el futur. Queda terminantment prohibida la reproducció, total o parcial, d'aquesta publicació sense el consentiment previ del seu autor.

Aquesta recerca s'ha elaborat amb la col·laboració del Centre d'Estudis Olímpics (CEO-UAB), el Centre d'Investigació de la Comunicació i la Comissió Interdepartamental de Recerca i Innovació Tecnològica (CIRIT).

Ref. WP014

Per citar aquest document podeu utilitzar la referència següent:

Ladrón de Guevara, Muriel & Xavier Coller (1992): *La imatge de Catalunya: una aproximació al tractament de Catalunya a la premsa internacional a propòsit dels Jocs Olímpics* [article en línia]. Barcelona: Centre d'Estudis Olímpics de la UAB. [Consultat: dd/mm/aa.]
<http://olympicstudies.uab.es/pdf/wp014_cat.pdf>

[Data de publicació: 1992.]

“Els Jocs Olímpics han començat a la ciutat catalana amb mig segle de retard: a l'estadi de Montjuïc tot estava preparat el 1936 per a l'Olimpíada Popular.

[...] La història ha demanat perdó pel retard regalant (a Barcelona) els primers Jocs Olímpics sense odi entre americans i russos, els Jocs amb Nelson Mandela com a espectador i els atletes negres amb Sud-àfrica, amb centenars de campions de l'Est europeu passejant per les Rambles sense espies ni comissaris polítics al costat, amb l'Alemanya unida i sense gaire dopatge.”

(Il Corriere della Sera, 26 de juliol de 1992)

Índex de continguts

1. Introducció

- 1.1. Objectius de la recerca
- 1.2. Àmbit de la recerca
 - 1.2.1. Els mitjans seleccionats
 - 1.2.2. Període analitzat
- 1.3. Metodologia

2. La imatge de Catalunya a propòsit de la qüestió nacional

- 2.1. El fet diferencial català
 - 2.1.1. La identitat cultural de Catalunya
 - 2.1.2. Les institucions polítiques
 - 2.1.3. L'atmosfera de la ciutat
- 2.2. Els símbols catalans als Jocs
 - 2.2.1. El pacte polític
 - 2.2.2. L'amenaça als Jocs
 - 2.2.3. La valoració internacional
 - 2.2.4. Les aspiracions nacionals
 - 2.2.5. L'amenaça de possibles accions reivindicatives
 - 2.2.6. Afirmació nacional de Catalunya
 - 2.2.7. Intent d'apropiació exclusivista dels Jocs
 - 2.2.8. Aprovació d'accions nacionalistes radicals
- 2.3. El Comitè Olímpic Català (COC)
- 2.4. A quin país se celebren els Jocs?
- 2.5. Conclusions

3. Indústria i economia

- 3.1. Una imatge de potència industrial
- 3.2. El component europeu i espanyol
- 3.3. La imatge de Barcelona i Catalunya a propòsit dels preus
- 3.4. Conclusions

4. El terrorisme, la principal amenaça als Jocs i la imatge de Catalunya

- 4.1. Introducció: objectius i mètode
- 4.2. Accions terroristes: quina imatge a propòsit dels Jocs
- 4.3. Conclusions

5. El renaixement de Barcelona

- 5.1. Els Jocs com a motor de la transformació urbana
- 5.2. Els impactes de les obres olímpiques
 - 5.2.1. Millora de la qualitat de vida i de l'ambient urbà
 - 5.2.2. La projecció internacional de Barcelona
- 5.3. El finançament de les obres olímpiques
- 5.4. Les obres olímpiques més emblemàtiques
 - 5.4.1. La Vila Olímpica
 - 5.4.2. L'Anella Olímpica
- 5.5. La relació Barcelona-Madrid
- 5.6. Els problemes
- 5.7. Conclusions

6. Un guerrer tswana o la mòmia de Banyoles

7. La cerimònia inaugural

- 7.1. La cerimònia inaugural va ser un èxit, però de qui?
- 7.2. Com s'ha considerat la cerimònia?
 - 7.2.1. Consideracions estètiques i no tant
 - 7.2.2. Consideracions polítiques i no tant

8. Conclusions

ANNEX. Relació de notícies analitzades

1. Introducció

1.1. Objectius de la recerca

L'objectiu d'aquest treball és donar una visió al més acurada possible sobre el que la premsa qualificada de referència (de França, Itàlia, la Gran Bretanya i Estats Units) ha escrit sobre Catalunya i la seva capital a propòsit dels Jocs Olímpics de Barcelona'92.

Quina imatge de Catalunya ha difós la premsa internacional? Aquesta és la pregunta a la qual vol donar resposta el nostre treball.

1.2. Àmbit de la recerca

1.2.1. Els mitjans seleccionats

S'han seleccionat un total d'onze diaris, quatre agències de notícies i tres setmanaris d'informació. Amb això vam creure que abastaríem un important nombre dels diaris més influents del món occidental. Per qüestions comprensibles vam deixar de banda altres diaris que també ens hauria agradat analitzar. Ens referim als diaris alemanys i japonesos. Els criteris que vam utilitzar per seleccionar aquests articles van ser no tant numèrics (quantitat de lectors o beneficis empresarials) com de qualitat i d'influència. És a dir, partint de la definició aportada per Vidal Beneyto¹ vam escollir els diaris i els setmanaris que podíem considerar de referència a tres països europeus i als Estats Units.

Els diaris analitzats són els següents:

Diaris:

- *Il Corriere della Sera* i *La Repubblica* d'Itàlia.
- *Le Monde*, *Libération* i *Le Figaro* de França.
- *The Times*, *The Daily Telegraph* i *The Guardian* de la Gran Bretanya.
- *The New York Times*, *The Washington Post*, *The Wall Street Journal* i *International Herald Tribune* dels Estats Units.

Setmanaris:

- *The European* (d'Europa).
- *Time* i *Newsweek* (dels Estats Units).

Agències:

- Reuters (Gran Bretanya).
- Associated Press i United Press Independent (Estats Units).
- Agence France Presse (França).

¹ Vidal Beneyto, José (1986): "El espacio público de referencia dominante", a G. Imbert & J. Vidal Beneyto, *El País*, p. 17-24.

1.2.2. Període analitzat

Els períodes de referència han estat:

- tot l'any 1991;
- l'any 1992, des de l'1 de gener fins a uns dies després de la cerimònia d'obertura, és a dir, fins al 28 d'agost de 1992.

1.3. Metodologia

En tot moment s'ha intentat presentar als lectors la imatge que els mitjans de comunicació van transmetre de Catalunya. Aquesta aproximació l'hem fet a partir de l'anàlisi del contingut de les notícies, intentant prestar atenció tant al que deien els informadors sobre Catalunya i sobre Barcelona com al que en deixaven de dir. Hem intentat esbrinar quina és la realitat que volien transmetre als seus lectors al presentar unes dades i no pas unes altres.

La quantitat de notícies per analitzar va superar tots els càlculs inicials. La lectura de totes aquestes informacions ens va permetre esbrinar els temes principals pels quals discorrien les informacions que es transmetien de Catalunya. És a dir, vam extreure els temes principals que havia tractat la premsa internacional i que ens permetrien fer un dibuix de la imatge de Catalunya.

Finalment vam decidir estructurar la presentació de la nostra anàlisi en funció d'un seguit de temes que vam considerar els més apropiats per la seva incidència i la seva relació amb els Jocs Olímpics. Aquests temes són els següents:

- La qüestió nacional.
- La indústria i l'economia.
- El terrorisme i la seguretat.
- La ciutat seu.

També hem analitzat quina repercussió han tingut, en la imatge que la premsa occidental ha transmès sobre Catalunya, dos esdeveniments "comunicativament" molt potents:

- El cas del guerrer tswana (o el negre de Banyoles).
- La cerimònia inaugural dels Jocs Olímpics.

En el primer cas es tracta d'un fet simbòlicament carregat de connotacions negatives. Quant a la cerimònia inaugural, és sens dubte un escenari de comunicació excepcional, amb una audiència estimada oficialment a l'entorn dels 3.000 milions de persones i amb un prestigi internacional enorme.

L'anàlisi de contingut ens ha permès detectar les idees principals assimilades pels periodistes a Catalunya i, encara més important, les relacions que establien entre diferents actors i la manera d'explicar els conflictes entre ells. El resultat de tot això són les pàgines que ara teniu entre les mans. Veureu que sovint es posen exemples de notícies per tal d'il·lustrar alguna idea o es remet a alguna notícia concreta. Hem cregut convenient fer això per tal de donar al lector una perspectiva més àmplia i perquè, per ell mateix, pugui contrastar les idees que aportem; si hi té interès, també pot fer una relectura dels materials que nosaltres hem utilitzat. Per sota de cada idea que hem escrit hi ha una intensa tasca de recerca, recopilació, classificació, anàlisi, estudi i reflexió sobre la base de diferents notícies, reportatges i articles d'opinió. Els exemples que hem escollit són això, exemples d'un grup més ampli d'informacions que hem fet servir per al nostre treball, tot i que no se citin al text final.

Les nostres anàlisis no han fet una diferenciació per països o per diaris. Hem preferit fer una anàlisi global, sense diferenciació per països, intentant apuntar en cada moment les divergències que hi havia entre diferents diaris respecte del tractament i el contingut de les notícies o els reportatges. D'aquesta manera hem aconseguit allò que volíem: copsar els diferents aspectes de la imatge que s'ha donat de Catalunya, dels seus habitants, dels seus polítics, de la seva història, i apuntar-ne tant les coincidències com les divergències.

Aquest treball posa de manifest l'existència d'una imatge calidoscòpica de Catalunya i detecta les parts d'aquesta imatge. Creiem que aquesta ha estat la millor manera d'acomplir l'objectiu i d'abordar el nostre objecte d'estudi.

2. La imatge de Catalunya a propòsit de la qüestió nacional

Entre els diferents temes no esportius que la celebració dels Jocs col·loca a l'agenda periodística internacional, el de la delimitació dels trets diferencials de la cultura pròpia de la ciutat seu n'és un dels principals. En aquest capítol hem intentat esbrinar quina és la imatge que es transmet de Catalunya com a realitat nacional. Per fer-ho hem analitzat tant els reportatges i les informacions generals sobre Catalunya que s'han escrit amb l'excusa dels Jocs com les informacions en les quals es recorre a la utilització de referències històriques, culturals i sociològiques per contextualitzar la notícia.

Les informacions aparegudes durant l'any 1991 se centren bàsicament en dos esdeveniments: les reivindicacions pel reconeixement del Comitè Olímpic Català i el paral·lisme que hi ha entre la situació dels països bàltics i la de Catalunya. Durant l'any 1992, els temes més destacats a la premsa internacional van ser el triomf electoral dels partits nacionalistes a les eleccions autonòmiques, la reivindicació per la presència dels símbols catalans als Jocs i la lluita pel reconeixement del Comitè Olímpic Català. Aquest flux d'informacions sobre Catalunya va augmentar considerablement els dies previs als Jocs (sobretot amb motiu de la cobertura del recorregut de la torxa i de la cerimònia inaugural).² En aquests dies els corresponents dels diferents diaris analitzats van centrar l'atenció en el coneixement del marc històric, cultural, social i polític de la ciutat amfitriona dels Jocs. La lectura dels diaris ens ha permès observar que, durant tot el període estudiat, però d'una manera creixent a mesura que s'acostaven els Jocs, les notícies sobre Barcelona introduïen aspectes sobre Catalunya.

Per tal de presentar la nostra anàlisi de la manera més clara possible, hem estructurat com segueix aquest capítol: en el primer apartat, i sota el títol "Fet diferencial", hem inclòs totes les informacions en les quals es ressalten aspectes prou importants de la nació catalana (la identitat cultural i lingüística, les aspiracions d'autogovern, el paper de les institucions polítiques catalanes) i la significació de les diverses manifestacions populars que van tenir lloc durant la cita olímpica. Hem donat un tractament diferenciat a tres temes que considerem molt significatius en l'anàlisi de la construcció per la premsa de la imatge internacional de Catalunya. Ens referim a la presència dels símbols catalans (llengua, bandera i himne) als Jocs, les reivindicacions pel reconeixement del Comitè Olímpic Català i la campanya de promoció de la Generalitat de Catalunya "A quin país se celebren els Jocs?". Aquesta manera d'agrupar les informacions ens permetrà observar si hi ha cap influència del tema objecte de la informació en la construcció de la imatge de Catalunya que presenten els diaris.

² Per al professor Eric W. Rothenbuhler, de la Universitat de Iowa i membre de l'equip de la recerca internacional "TV Global: the experience of Barcelona'92", durant els dies previs als Jocs la premsa i la televisió nord-americanes van donar a conèixer parts de la història i de la cultura de Catalunya per tal d'educar l'audiència, i van presentar Barcelona com "una ciutat dins d'una regió d'Espanya que es veu ella mateixa com una cosa diferent de l'espanyola".

2.1. El fet diferencial català

2.1.1. La identitat cultural de Catalunya

Des del punt de vista de la identitat cultural de Catalunya, es ressalta essencialment la identitat lingüística i la cooficialitat a Catalunya de les llengües catalana i castellana. Les informacions expliquen que, en menys de deu anys, i després d'haver estat prohibida durant els quaranta anys de franquisme, Catalunya ha aconseguit que la seva llengua s'utilitzi en els discursos oficials, a les escoles, i en força ràdios, televisions i diaris. Aquesta presència de la llengua catalana tant en la vida oficial com quotidiana és un dels factors que s'utilitzen per explicar la facilitat a l'hora d'aconseguir que el CIO l'acceptés com una de les quatre llengües oficials dels Jocs.³ La imatge que es transmet amb aquestes informacions és la d'un sentiment nacional real i arrelat dins de la població i, per tant, d'una gran vitalitat de la cultura pròpia de Catalunya. Es tracta de la imatge d'una societat que es presenta com a conservadora dels seus trets diferencials i que ha sabut mantenir la seva vitalitat i el seu dinamisme. És representativa d'aquesta idea de "capacitat de recuperació" de la cultura catalana després de quaranta anys de repressió franquista la informació aportada per l'agència de notícies Reuters:⁴ "La llengua i la cultura catalanes van ser prohibides pel dictador espanyol Francisco Franco, però s'han promogut activament des que va morir l'any 1975".

Quant a les referències sociohistòriques, són freqüents les referències al passat franquista i a la repressió que aquest sistema polític va significar per a Catalunya, així com a les contínues pressions democràtiques d'aquesta regió, que se sentia i se sent més a prop d'Europa que d'Espanya (aquest component europeista es tracta amb més detall en el capítol titulat "Indústria i economia"). Es ressalta també l'establiment de la democràcia i de la monarquia constitucional, així com la construcció de l'Espanya de les autonomies i la restauració del govern autonòmic català.⁵ No és estrany que les informacions posin de manifest la tradició autonomista de Catalunya i la seva lluita històrica per aconseguir un grau d'autogovern més gran respecte d'Espanya.⁶ Es recorden fets prou significatius d'aquesta reivindicació: l'establiment de la Generalitat el 1354, l'abolició per la dinastia borbònica del govern català el 1714,⁷ la repressió durant la dictadura franquista de la llengua i la cultura catalanes, i l'aprovació de l'Estatut d'autonomia de Catalunya en el marc de l'Estat espanyol. La imatge que es transmet és la d'una aspiració nacional contínuament reivindicada, sovint reprimida però sempre latent en la societat. En algunes de les informacions analitzades, les aspiracions d'autogovern de Catalunya apareixen com a molt àmplies i difícils de satisfer pel govern espanyol.⁸ Sobre això, per exemple, *Il Corriere della Sera*⁹ escriu que "l'Estatut

³ Vegeu, dins l'*International Herald Tribune* del 18-7-92, l'article titulat: "Barcelona: l'hora de Catalunya en l'escenari mundial". El tema de la identitat lingüística desperta tant d'interès que fins i tot podem trobar algun article centrat exclusivament en la llengua catalana, com l'article aparegut el 19-4-91 a *The New York Times* amb el títol "El català es parla amb orgull aquí. Ho sents, Madrid?". Sobre aquest tema també és força interessant l'article del diari *Libération* titulat "¿Habla español? ¡No, castellano!", que explica que el català ha pres la revenja sobre el castellà i que cada cop són més els catalanoparlants en el marc de la realitat plurilingüística de l'Estat espanyol.

⁴ Vegeu Reuters (19-7-92) i *International Herald Tribune* (24-7-92), entre altres.

⁵ Vegeu Reuters (19-7-92).

⁶ El professor John Izod de la Universitat de Stirling, i també investigador de la recerca "TV Global: the experience of Barcelona'92", en el seu informe sobre el tractament dels Jocs Olímpics per la premsa anglesa, fa l'afirmació següent: "Catalunya es veu com una regió amb vells somnis de reconeixement internacional i per a la qual els Jocs representen la primera oportunitat real de presentar el seu Estat a l'escena internacional, des de la mort de Franco el 1975".

⁷ Vegeu *Libération* (20-3-92) i *International Herald Tribune* (6-11-91).

⁸ És il·lustratiu d'aquesta idea l'article d'*European* (9-4-92) titulat (referint-se a Catalunya) "Brillant nació amb àmplies aspiracions".

d'autonomia que va concedir el rei a Catalunya ara torna a quedar estret a Barcelona”.

Quant a l'interès dels periodistes per destacar una possible idiosincràsia catalana, hem pogut observar que, en general, es dedica poca atenció al tema. Sovint ens assimilen a un suposat caràcter espanyol del qual ressalten alguns tòpics, com ara la migdiada, el conegut “mañana” o la manca de puntualitat. Així, el retard en algunes obres olímpiques es relaciona amb el costum de deixar-ho tot per al darrer moment, una característica de la improvisació típicament llatina. De vegades són els mateixos organitzadors els qui ho consideren una explicació. No obstant aquesta afirmació, també podem trobar altres notícies que intenten posar de manifest una suposada mentalitat catalana. Sobre això, l'agència de notícies Reuters assenyalava alguns estereotips: “Els catalans tenen algunes qualitats que podem qualificar de nord-europees: van d'hora al lliit, són molt treballadors i menys frívols amb els diners”.¹⁰ En la mateixa línia, el diari *The Times*¹¹ descrivia Catalunya com una de les regions d'Europa més *hard-workings*, i els catalans, com els *businessmen* d'Espanya. Aquesta visió és completament compartida, tot i que no deixa de ser un tòpic. És un argument amb força per caracteritzar Catalunya. *Le Figaro*, tal com es veura en el capítol “Indústria i economia”, i altres diaris, diuen que Catalunya és l'avantguarda espanyola a Europa. El fet més destacat pels mitjans internacionals és potser aquesta proximitat més grans dels catalans a Europa.¹² Una visió menys amable de la idiosincràsia dels catalans és la que mostren el setmanari *Newsweek* (18-05-92) i el diari francès *Le Figaro* (19-07-92). *Newsweek* descriu els catalans com a persones conegudes pels seus aires de superioritat i pel seu notable xovinisme. Explica que “estan impacients per promoure Barcelona com a capital internacional, i alhora insisteixen a utilitzar el català, un determinat dialecte, a les escoles públiques, els documents oficials i com una de les quatre llengües oficials dels Jocs”. *Le Figaro* no és gaire més dolç en la seva descripció: “Eterns insatsfets, es coronen amb llorers. Allà on van, proclamen les seves excel·lències”. “Són una mica carregosos”, explicava un diplomàtic al corresponsal de *Le Figaro*, “però també terriblement eficaços”.

2.1.2. Les institucions polítiques

Els partits

La premsa internacional focalitza l'atenció en els partits nacionalistes i diferencia clarament entre els dos tipus de nacionalisme que representen dues formacions polítiques: el nacionalisme radical i minoritari de les aspiracions independentistes, representat per Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), i el nacionalisme majoritari i moderat, sense aspiracions independentistes de l'Estat espanyol, representat per Jordi Pujol i la coalició que lidera, Convergència i Unió (CiU). En tots dos casos la característica que la premsa emfasitza és la d'un nacionalisme pacífic que reivindica les aspiracions separatistes sense recórrer a l'ús de la violència però d'una

⁹ Vegeu *Il Corriere della Sera* (26-7-92).

¹⁰ Aquesta característica pacífica del nacionalisme català és una de les referències que solen utilitzar els mitjans de comunicació per diferenciar-lo del nacionalisme basc. Sobre això, llegiu les informacions del *Washington Post* (11-8-92).

¹¹ Vegeu *The Times* (21-7-92).

¹² Quant a una suposada idiosincràsia dels catalans, el professor Izod (vegeu la nota 17) fa referència, en el seu informe, a un article, publicat el 19 de juliol al diari *Sunday Telegraph*, que descrivia els catalans com a “espavilats, pragmàtics i que es veuen ells mateixos molt més en sintonia amb Europa”.

manera contundent.¹³ Aquest tema adquireix més importància si es considera que les aspiracions separatistes catalanes (i sobretot basques) es defineixen com les més pronunciades de tota l'Europa Occidental, i alhora es presenten com a moviments que es reforcen després dels esdeveniments succeïts a les repúbliques bàltiques. Com veurem en els apartats següents, d'una manera estretament lligada al fet nacional serà present, en les notícies olímpiques, l'amenaça de realització d'accions perturbadores dels Jocs per part de grups separatistes i d'altres grups que han tingut el suport (directament o indirectament) de partits polítics assenyalats anteriorment.

És interessant assenyalar la poca o gairebé inexistent atenció que han merescut els altres partits polítics catalans no nacionalistes en la premsa internacional. Sobre això, podem afirmar que les referències al Partit Socialista de Catalunya (PSC) tenen lloc només com a partit al qual pertany l'alcalde i president del COOB'92, però en cap moment es fa menció d'una determinada postura o estratègia d'aquest partit pel que fa a la qüestió nacional. El mateix passa en l'àmbit estatal i amb el PSOE, que tan sols és notícia com a partit del govern.

Els altres partits amb representació parlamentària no surten en la premsa internacional amb motiu dels Jocs Olímpics.

Les relacions intergovernamentals

Altres informacions posen l'accent en l'esperit pactista del catalanisme, que sap adaptar-se a les diferents circumstàncies polítiques.¹⁴ Alguns mitjans de comunicació consideren que les demandes de més autogovern són sovint una part del joc polític que fan alguns partits i institucions i no responen a una obscura voluntat de segregació. Així, *The European*¹⁵ fa referència al doble llenguatge del president de la Generalitat, que “dóna suport a les accions nacionalistes mentre estreny el seu lligam amb Madrid”. En les relacions amb el govern central, el govern autonòmic de Convergència i Unió es veu com un aliat de la política econòmica del govern de l'Estat.¹⁶

¹³ Aquesta característica pacífica del nacionalisme català és una de les referències que solen utilitzar els mitjans de comunicació per diferenciar-lo del nacionalisme basc. Sobre això, llegiu les informacions del *Washington Post* (11-8-92).

¹⁴ Sobre aquest tema vegeu els articles “El cor català batega per la comunitat”, *Libération* (20-3-92); “Els autonomistes agafen impuls amb el col·lapse soviètic”, *International Herald Tribune* (6-11-91); i “Brillant nació amb àmplies aspiracions”, *European* (9-4-92), entre altres.

¹⁵ Vegeu *European* (9-4-92).

¹⁶ Per demostrar la manca d'aspiracions independentistes del govern de la Generalitat, els mitjans que han tractat el tema (*The Times*, Reuters, *Le Figaro*, *European*, *Libération*) fan constar, especialment amb motiu de les eleccions autonòmiques del 1992, les bones relacions que hi ha entre el govern de Pujol i el govern de l'Estat, les quals, es diu, poden arribar fins a l'aliança política després de les eleccions legislatives del 1993 si els socialistes no aconsegueixen la majoria absoluta. Pel que fa a la postura del govern central respecte dels sentiments nacionalistes, a Catalunya alguns articles presenten el govern espanyol com a massa temorós davant les manifestacions catalanistes. Per exemple, el fet que el govern espanyol fos el més dur en el reconeixement d'Eslovènia i Croàcia es va relacionar amb el temor que provoquen les reivindicacions nacionalistes catalana i basca.

D'altra banda, la premsa internacional ha destacat el fet que els Jocs Olímpics, gràcies a l'objectiu comú que significa la seva organització, han propiciat el consens entre socialistes i nacionalistes de Convergència i Unió. La imatge de Catalunya que transmeten aquestes informacions és la d'un país que pot funcionar i que ha estat capaç d'arribar a un consens polític "malgrat" les aspiracions nacionalistes. Especialment representatiu d'aquesta mena de notícies és un article de *The Times* en el qual el periodista assegura que el comportament polític de totes les institucions catalanes ha estat exemplar, ja que han estat capaces de prosperar malgrat trobar-se en una clara situació de conflicte polític entre "els nacionalistes al govern català i els socialistes al poder a Barcelona i a Madrid".¹⁷ Això s'explica, continua l'article, pel caràcter moderat de la política catalana (sobretot si es compara amb la del País Basc) i per l'efecte beneficiós dels Jocs Olímpics sobre la política, en requerir l'esforç comú de les institucions per assegurar-ne l'èxit.¹⁸

Finalment, altres informacions, lluny de transmetre una imatge de consens, emfasitzen la imatge de conflicte polític. Aquesta imatge es tractarà més endavant en els apartats sobre la reivindicació dels símbols catalans als Jocs i sobre la renovació urbana de Barcelona, ja que és una imatge que sol figurar en notícies que tracten de les exigències nacionalistes o del retard o no realització d'algunes de les "obres olímpiques". Només per avançar algun contingut, cal dir que aquesta visió del conflicte polític s'ha presentat com el resultat de la "irresponsabilitat política" de les institucions en no posar-se d'acord a l'hora de fer els preparatius (particularment pel que fa a les infraestructures) dels Jocs Olímpics.

2. 1.3. L'atmosfera de la ciutat

La festa

De la mateixa manera que en anteriors cites olímpiques, els dies previs a la cerimònia inaugural els mitjans de comunicació van centrar l'atenció en l'ambient que es respirava a la ciutat. En el cas de Barcelona, va destacar *International Herald Tribune*, aquest ambient preolímpic va ser per ell mateix tot un esdeveniment.¹⁹ Es va destacar l'atmosfera festiva de la ciutat, que reflectia "l'orgull dels catalans de sentir-se al centre del món".²⁰

La revitalització cultural

L'ambient a la ciutat reflectia l'enorme esforç de diferenciació que havia dut a terme la societat catalana. L'agència Associated Press publicava: "Tot Catalunya utilitza aquestes dues setmanes d'atenció excepcional per proclamar la seva identitat nacional i la seva llengua, perseguides des de Madrid durant el règim dictatorial del

¹⁷ Vegeu *Times* (16-3-92).

¹⁸ El titular de la notícia deia: "Els pròspers catalans estableixen un exemple de democràcia".

¹⁹ L'article es titula "Pujant el camí cap a l'Olimp: un esdeveniment per ell mateix", *International Herald Tribune* (24-7-92).

²⁰ Sobre aquest tema ens ha semblat interessant destacar les opinions de dos analistes (també membres de l'equip de recerca internacional "TV Global: the experience of Barcelona'92") que van fer un breu informe sobre la premsa del seu país i els Jocs de Barcelona. Segons el professor Eric W. Rothenbuhler, de la Universitat de Iowa, els informadors de la premsa i de la televisió americanes es van enamorar de la ciutat i dels seus ciutadans. "Barcelona ha guanyat els Jocs. El poble de Catalunya ha guanyat els Jocs", afirmava l'esmentat professor.

Segons Françoise Papa, investigadora de la Universitat de Grenoble, la premsa francesa va comentar àmpliament la mobilització dels habitants de Barcelona: "Els Jocs fan baixar als carrers famílies senceres, cada vespre, cada nit. Aquesta presència tan calorosa ha contribuït, segons la premsa, a l'èxit dels Jocs".

general Francisco Franco”.²¹

Durant el recorregut de la torxa olímpica, la premsa internacional es va fer ressò de l'extraordinària presència de banderes catalanes tant als balcons dels edificis de Barcelona com al carrer.²² D'acord amb això, F. Papa explica, en el seu informe sobre la premsa francesa, “que el fervor català s'ha descrit sobretot durant el recorregut de la torxa olímpica, amb motiu de l'enorme presència de banderes catalanes i de la gran popularitat de l'esdeveniment”.

Els informadors internacionals sembla que es van sorprendre d'aquesta enorme presència de banderes catalanes, i van convertir en notícia les persones que hi escrivien la paraula “independència” o que portaven samarretes amb l'eslògan “Freedom for Catalonia”. Citem com a exemple el que descrivia el diari francès *Libération*: “I pertot arreu hi ha banderes de color sang i or, i eslògans independentistes amb l'inevitable «Freedom for Catalonia»”.²³ Altres informacions destaquen l'absència total de banderes espanyoles, com l'Agence France Presse o el diari *The Times*, que ressaltava com a significatiu que a l'únic edifici on no onejava una bandera catalana era al Poble Espanyol. *Il Corriere della Sera*, d'una manera una mica dramàtica, feia l'explicació següent dels fets: “I en aquests dies olímpics és la bandera catalana i no l'espanyola la que oneja al vent o penja dels balcons de totes les cases. «Freedom for Catalonia», crida la gent pel carrer, i mostra cartells preestampats i premeditats. Llibertat per a Catalunya, a la cara del rei”.²⁴ La imatge que transmeten aquestes notícies és la d'una gran manifestació a la ciutat que expressa bàsicament l'existència de diferents visions sobre la relació de Catalunya amb Espanya. Aquesta imatge es podria resumir de la manera següent: un símbol es presenta com a predominant, la bandera catalana, que es veu com l'expressió de la voluntat dels catalans de donar-se a conèixer al món com una identitat cultural diferenciada respecte del conjunt de l'Estat; altres signes sobresurten i expressen les aspiracions més radicals d'un sector de la població: les banderes independentistes i l'eslògan “Freedom for Catalonia”; i altres símbols senzillament “brillen per la seva absència”, com ara la bandera espanyola.

Els lleus aldarulls que van tenir lloc durant el recorregut de la torxa per la ciutat de Barcelona també es van plasmar en alguns dels diaris i les agències de premsa analitzats. Tal com expliquen les informacions, aquests fets van ser protagonitzats pels seguidors més radicals de les postures catalanista i espanyolista.²⁵ Françoise

²¹ Aquest titular ens torna a mostrar una cosa que ja havíem anotat anteriorment: s'estableix una dialèctica entre Catalunya i Madrid, entre l'agredit i l'agressor, però no s'explicita res més. En aquest cas es fa referència al dictador i se l'assimila a Madrid, però altres vegades els referents són difusos i poc clars. La relació Barcelona-Madrid es tractarà amb més profunditat en el capítol “El renaixement de Barcelona”.

²² Vegeu Agence France Presse (5-7-92), *The Times* (25-7-92), *Reuters* (25-7-92), *Il Corriere della Sera* (26-7-92) i *Libération* (27-7-92).

²³ Vegeu *Libération* (27-7-92), l'article titulat “La ciutat resplendeix sota el recorregut de la torxa”.

²⁴ *Il Corriere della Sera* (26-7-92), l'article titulat “L'altra cara de la cerimònia: qui somia amb la independència, qui combat per defensar-la”.

²⁵ El diari *Il Corriere della Sera* (26-7-92) feia la descripció següent: “L'aldarull, sense incidents però que va requerir l'actuació policial, va tenir lloc entre els feixistes de les Brigades Espanyoles i els nacionalistes d'Esquerra Republicana”. El diari *Libération* (27-7-92) també va cobrir informativament aquest enfrontament entre “militants de l'extrema dreta i que porten banderes espanyoles” i “independentistes”. I l'agència de notícies *Reuters* (25-7-92) va publicar: “La policia dispersa grups de nacionalistes espanyols i catalans per tal de prevenir que hi hagi aldarulls a Barcelona quan la torxa olímpica recorri la ciutat abans del començament dels Jocs”.

Papa descriu així la cobertura que la premsa francesa va fer d'aquests fets: “En general, tots els periodistes han subratllat el caràcter *bon enfant* d'aquestes manifestacions, així com la voluntat conciliadora de Pasqual Maragall davant les exigències dels ultres i del rigor del protocol olímpic”. Malgrat aquesta precisió que es tracta de moviments radicals i minoritaris, aquestes informacions propicien la construcció d'una imatge de conflicte.

Altres informacions publicades els dies immediatament previs a la inauguració dels Jocs tendeixen també a emfasitzar la imatge de tensió i conflicte entre tendències catalanistes i espanyolistes. Són les que es fan ressò de les actituds de rebuig, per part de grups separatistes catalans, de les altres cultures d'Espanya. Sobre aquesta qüestió, l'agència AFP afirmava d'una manera contundent que “la cohabitació entre les diferents cultures regionals espanyoles causa problemes a l'organització dels Jocs”. Aquesta és la interpretació que es feia de l'incident que van provocar alguns ballarins catalans quan van xiular els balls andalusos durant el penúltim assaig de la cerimònia inaugural. De l'últim assaig, AFP recull: “Una sola nota desafinada: alguns xiulets reben l'himne espanyol”.²⁶

2.2. Els símbols catalans als Jocs

Algunes capitals olímpiques, més clarament quan són alhora capitals d'estat, han permès als governs respectius dur a terme una important operació de promoció i renovació de la seva imatge dins l'escena internacional. Aquest va ser el cas, entre altres, de Tòquio'64, Moscou'80 i Seül'88. Efectivament, gràcies a l'èxit de l'organització, els governs respectius van pretendre aconseguir l'acceptació del seu sistema polític i que el reflex del seu desenvolupament econòmic fos una imatge que calia tenir en compte en l'escena internacional.

En el cas de ciutats seu capitals de territoris amb una identitat diferent de la resta de pobles de l'estat en el qual s'insereixen, els Jocs també signifiquen una oportunitat única de projecció cultural gràcies a l'important augment de l'atenció internacional sobre la seu olímpica, però s'han de tenir en compte algunes diferències. Efectivament, en el procés de comunicació intercultural que té lloc durant el “diàleg olímpic”, el sentiment d'identificació nacional es manifesta amb claredat a través de la simbologia olímpica: desfilada dels atletes agrupats per països i sota la bandera de l'estat, utilització d'himnes i banderes a les cerimònies de lliurament de medalles, presència de caps d'estat, etc. Però, com podem comprovar si observem els comitès olímpics nacionals reconeguts pel CIO, aquests elements d'identificació nacional es basen en la simbologia dels tradicionals estats nació. Així, doncs, no és gens sorprenent observar que quan la seu olímpica no coincideix amb la capital de l'estat²⁷ aquella ha de fer un clar esforç suplementari si vol veure reconeguda la seva identitat dins de l'olimpisme. Alhora, podem observar que sobre aquesta seu s'encreuen dos tipus de forces: d'una banda, les que reivindiquen el paper de la ciutat com a representant de l'estat en el qual s'inscriu, i, de l'altra, les que prefereixen que la seu representi la cultura local.

²⁶ Vegeu Agence France Presse, 22 i 23 de juliol de 1992.

²⁷ Aquest ha estat el cas de Mont-real'76 i de Barcelona'92.

En el cas de Barcelona'92, durant tot el període previ al començament dels Jocs es van publicar informacions sobre les pressions que alguns sectors nacionalistes van exercir sobre el Comitè Internacional Olímpic i sobre el comitè organitzador per tal de reivindicar alguns símbols: l'ús del català com a llengua oficial, el reconeixement del Comitè Olímpic Català (COC) i la utilització de la senyera i de l'himne catalans durant el protocol olímpic.

2.2.1. El pacte polític

L'anàlisi del contingut de les notícies ens ha permès comprovar que els sectors nacionalistes, tant moderats com radicals, van saber atreure l'atenció informativa internacional per mitjà de la reivindicació dels símbols catalans en el protocol olímpic, una reivindicació de la qual van ser els protagonistes. Així, per exemple, la signatura de l'acord, al juny del 1992, entre el "molt nacionalista" president del govern català, Jordi Pujol, i l'alcalde ("català, però socialista i, per tant, pròxim a l'executiu espanyol"),²⁸ Pasqual Maragall, per garantir la presència de la senyera i *Els segadors* als Jocs, es considera una autèntica victòria de Jordi Pujol. Les informacions atribueixen l'èxit de la presència dels símbols catalans als Jocs a CiU, i més concretament al seu president.²⁹

Amb aquesta presentació dels fets que simplifica notablement les estratègies dels actors, la premsa estrangera ha volgut mostrar que el funcionament correcte dels Jocs va ser el producte d'un pacte entre dos actors (Pujol i Maragall) davant l'amenaça d'un tercer (ERC, La Crida i altres entitats amenaçadores). D'aquesta manera, el resultat del pacte es va presentar com la victòria d'un dels dos actors (Pujol i CiU), al qual s'assimilen els símbols que plasmen la diferència (himne i bandera) de Catalunya respecte de la resta de l'Estat. Aquesta assimilació ha tingut un caràcter recurrent i és força probable que hagi estat el resultat d'una política dissenyada i implantada amb aquest objectiu.

És interessant assenyalar que els articles que tracten el tema del reconeixement dels símbols catalans adopten l'enfocament de competència i pacte entre adversaris quan del que es tracta és de símbols que identifiquen tot un poble. El resultat és que un dels actors es presenta com a vencedor i se l'assimila als símbols en disputa. Aquesta manera de presentar els esdeveniments és coherent amb la lògica d'enfrontament i d'assimilació exclusiva de símbols que caracteritza el discurs polític utilitzat per un tipus determinat de nacionalisme i que tant d'atractiu té per als mitjans de comunicació.

²⁸ Tal com els definia Agence France Presse (5-7-92).

²⁹ Entre altres, podem llegir els articles següents: "L'ombra de la flama catalana", *Libération* (24-7-92); "Els Jocs Olímpics sota la pressió regionalista", Agence France Presse (5-7-92); "Barcelona: l'hora de Catalunya a l'escenari internacional", *International Herald Tribune* (18-7-92).

2.2.2. L'amenaça als Jocs

D'altra banda, els moviments nacionalistes més radicals van adquirir protagonisme a les pàgines de la premsa sobretot en funció de la capacitat d'amenaça als Jocs. Aquest va ser un tema d'interès per als informadors encarregats de fer la cobertura de les “notícies olímpiques”, i els partits més nacionalistes no van desaproveitar aquesta magnífica caixa de ressonància. Per mostrar com de real podia ser aquesta amenaça, moltes informacions recordaven, quan la proximitat temàtica ho permetia, esdeveniments que podríem qualificar de minoritaris i espectaculars: la inauguració de l'Estadi Olímpic de Montjuïc el 1989 (amb la xiulada al rei i a l'himne espanyol)³⁰ i l'arribada de la torxa a Empúries (amb el desplegament davant les càmeres de televisió de la pancarta “Freedom for Catalonia”).

2.2.3. La valoració internacional

Quant a la valoració que van fer els periodistes olímpics del reconeixement dels símbols catalans a les cerimònies i al protocol olímpic, podem afirmar que va ser força variada. Algunes informacions van considerar la presència dels símbols catalans durant la celebració dels Jocs –cooficialitat de la llengua catalana, presència de la bandera i de l'himne catalans– com una concessió històrica i sense precedents del Comitè Internacional Olímpic i com el reconeixement del moviment olímpic del fet diferencial català.³¹ Altres asseguraven que el fet que el president del CIO, J. A. Samaranch, fos català i barceloní va ser, en realitat, la raó fonamental d'aquestes concessions. I altres, finalment, senzillament afirmaven que no hi havia cap emblema especial dels catalans als Jocs, encara que s'havia arribat a un acord de protocol per acceptar alguns símbols catalans.³² En el fons, el que la premsa internacional posava de manifest era el fet del reconeixement oficial, en un grau més gran o més petit, de l'existència d'un fet diferencial al si d'un estat plurinacional.

2.2.4. Les aspiracions nacionals

En les notícies sobre el COC, les referències a Catalunya destaquen el vessant més separatista del nacionalisme català articulat al voltant de moviments que aspiren al reconeixement de la delegació olímpica catalana separada de la delegació espanyola. Es tracta d'un desig d'independència que es presenta amb arrels històriques i culturals. Com a contextualització d'aquest fet, als lectors se'ls explica que Catalunya va ser molt a prop de la independència als anys trenta, i que, malgrat no haver estat mai independent, sempre ha mantingut els seus trets diferencials: una cultura i una identitat lingüística pròpies i una important tradició esportiva.³³ En general, totes les informacions que fan referència al COC transmeten una imatge radical del nacionalisme català i s'assimilen a les aspiracions independentistes de Catalunya. Així, per exemple, l'agència de notícies Reuters publicava el 14-4-91: “La poderosa regió de Catalunya persegueix la independència d'Espanya i el seu comitè olímpic demana el reconeixement del CIO”.

Aquesta informació demostra el que comentàvem anteriorment: les aspiracions d'alguns grups (recerca d'independència) s'assimilen als desigs de tota la població i transmeten així una imatge segons la qual és tot

³⁰ Vegeu *International Herald Tribune* (18-???)

³¹ Vegeu, per exemple, *The Times* (21-7-92) i *Libération* (27-7-92).

³² Vegeu l'article “Espanya i el revelador olímpic”, publicat a *Le Figaro* (21-7-92).

³³ Sobre això, vegeu, entre altres, Reuters (30-8-91): “La independència bàltica agita els nacionalismes basc i català”; *Newsweek* (26-12-91): “Ressons bàltics als Pirineus”; Associated Press (15-6-91): “La petició catalana per a l'equip olímpic, de nou postposada”;

Catalunya qui vol la independència de l'Estat espanyol. Per mitjà d'un procés de simplificació similar, la notícia sobre la unió d'esforços dels representants catalans i bàltics per obtenir el reconeixement del CIO dels seus comitès olímpics nacionals respectius³⁴ propicia el paral·lisme entre la situació de Catalunya i la dels Països Bàltics com a nacions amb aspiracions nacionals insatisfetes. Tenim, doncs, dins de les aspiracions nacionalistes, el fet de la comparació amb altres territoris més o menys semblants, però que serveixen per contextualitzar el problema i, per mitjà de la contextualització, introduir una realitat social, la catalana, que pot ser tan desconeguda com les realitats amb les quals es compara.

La imatge de radicalització del nacionalisme català es va veure intensificada durant les eleccions autonòmiques catalanes del 1992 i com a conseqüència de l'èxit aconseguit per ERC en aquelles mateixes eleccions.³⁵ Així, reforçat amb un suport popular més gran, el dirigent separatista Àngel Colom manifestava la ferma decisió dels sectors independentistes d'organitzar protestes durant la celebració dels Jocs si no era possible la competició dels atletes catalans separatament de l'equip espanyol. Lligades als resultats electorals, les reivindicacions pel reconeixement del Comitè Olímpic Català s'interpretaven com l'expressió del sentiment separatista d'un sector prou significatiu de la població de Catalunya.

D'altra banda, les informacions també es van fer ressò d'alguns aspectes determinats que transmetien la imatge d'una societat menys radicalitzada respecte de la qüestió nacional i sense pretensions d'independència d'Espanya, malgrat demanar la representació separada de l'Estat espanyol en la contesa olímpica. L'agència de notícies Reuters deia d'una manera prou clara: "Barcelona és la capital de la regió espanyola situada al nord-est, la qual vol integrar-se en el moviment olímpic com a territori separat, bé que no persegueix la independència d'Espanya".³⁶ En aquests casos es recorre a justificacions historicoesportives per explicar la petició. Així, Reuters i UPI explicaven que el mateix baró de Coubertin, fundador del moviment olímpic, va prometre el reconeixement del Comitè Olímpic Català l'any 1920, i que a Catalunya existeix una tradició esportiva molt arrelada. O, senzillament, les informacions recordaven que hi havia dotze casos de països no independents amb comitè olímpic nacional.

2.2.5. L'amenaça de possibles accions reivindicatives

L'amenaça de possibles accions reivindicatives per grups de suport al COC durant la celebració dels Jocs va ser un tema recurrent sempre que es parlava del Comitè Olímpic Català o de les reivindicacions nacionalistes pel que fa a la presència dels símbols catalans als Jocs. Es tractava d'una amenaça d'accions "imaginatives", no violentes però sí perturbadores (es recordava com a exemple la inauguració de l'Estadi Olímpic el 1989). No obstant això, els mitjans de comunicació sovint van fer especulacions sobre les possibilitats d'ús de la violència per grups separatistes i van transmetre una imatge de tensió i conflicte en les relacions sociopolítiques de Catalunya i Espanya. Com ja hem observat, les expressions nacionalistes van veure com augmentava el seu

UPI (15-6-91): "Catalunya vol tenir el seu propi equip olímpic el 1992".

³⁴ Per exemple, el 8-6-91 Agence France Presse titulava: "Bàltics i catalans volen anar sota les seves banderes".

³⁵ *Le Figaro*, *Libération*, Reuters i Agence France Presse ressaltaven el gran augment del sector independentista, sobretot als titulars: *Le Figaro* (17-3-92): "Fort augment dels independentistes"; *Libération*: "Forta pujada nacionalista a Catalunya". A dins de les notícies aquesta imatge de radicalització del nacionalisme present als titulars es matisava pel fet que es tractava d'un nacionalisme pacífic i que el partit de Jordi Pujol, elegit per quarta vegada, conservava la majoria absoluta.

³⁶ Vegeu Reuters (15-6-91).

protagonisme a la premsa internacional en funció de la seva capacitat d'amenaça als Jocs. Això va beneficiar les postures més radicals, i aquest va ser un element que els dirigents del COC van tenir clarament en compte a l'hora d'elaborar les seves estratègies de comunicació. Així, aquesta capacitat d'amenaça no es va abandonar fins ben tard, i no va ser fins alguns dies previs als Jocs quan els dirigents del COC van afirmar que aconsellarien als seus membres que no expressessin el seu descontent durant les cerimònies d'inauguració i de clausura.³⁷

2.2.6. Afirmació nacional de Catalunya

La campanya de la Generalitat es va interpretar com la intenció del govern català d'afirmar Catalunya com a país i de superar la imatge regional.³⁸ En aquesta mateixa línia, per a *International Herald Tribune*,³⁹ la campanya de la Generalitat va ser una mostra més que la dinàmica de Catalunya mai no desaprovava l'oportunitat per diferenciar-se del conjunt espanyol i per promoure el seu nom i el seu nacionalisme.⁴⁰ Per transmetre aquesta voluntat d'afirmació nacional, Catalunya s'hi definia com una nació amb la seva pròpia història, institucions i identitat.

2.2.7. Intent d'apropiació exclusivista dels Jocs

Les crítiques parteixen del fet que la publicitat evita o dissimula les referències a l'aportació espanyola als Jocs. Els articles destaquen repetidament que el govern central ocupa el primer lloc en el rànquing de participació pública en les inversions olímpiques. La informació de *The Times*⁴¹ —en boca de Javier Gómez Navarro, ministre d'Esports— afirmava: "El govern espanyol ha donat més diners que la Generalitat i l'Ajuntament de Barcelona junts. Algunes persones se sentiran molt ofeses [per la campanya]". La idea que es vol transmetre és la d'una apropiació indeguda del govern català. En alguns casos aquesta apropiació es descriu a costa de Madrid (o del govern central),⁴² en altres és a costa de tots els espanyols. En aquest sentit, *Le Figaro* assegura que fins i tot la campanya publicitària s'ha pagat amb diners de tots els espanyols, ja que no hi ha un impost català.⁴³

Les informacions es van fer ressò de la preocupació pel que anomenaven la possible catalanització dels Jocs, o l'excés de particularisme català. Aquest particularisme es presentava com a irritant per al conjunt d'espanyols que havien participat en el finançament dels Jocs i que consideraven Barcelona una part del seu patrimoni cultural i afectiu. Altres informacions intentaven treure importància al conflicte. En aquest sentit, *Le Figaro*⁴⁴ assegurava que "totes aquestes qüestions regionalistes, una mica ridícules, no provoquen més que una tempesta en un got d'aigua", i les interpretava com una conseqüència de la tradicional rivalitat entre Barcelona i Madrid.⁴⁵ Altres informacions destacaven, amb relació a la campanya de la Generalitat, que els catalans ("els homes de negocis d'Espanya") i el seu president, Jordi Pujol, havien fet més per atreure les inversions estrangeres que cap altre líder espanyol. Aquest lideratge econòmic de Catalunya es presentava, d'alguna

³⁷ Vegeu la informació publicada per Agence France Presse el 23-7-92.

³⁸ Sobre això, vegeu, entre altres, *Le Figaro* (21-7-92).

³⁹ Vegeu l'article d'*International Herald Tribune* publicat el 18-7-92 i titulat "L'escenari dels Jocs del 92? Doncs, Catalunya".

⁴⁰ Veiem aquí com s'assimila el concepte de Catalunya a les seves institucions de govern, amb la qual cosa té lloc una simbiosi producte de la simplificació i uniformització d'actors polítics i socials.

⁴¹ Vegeu l'article de *The Times* publicat el 21-7-92 i titulat "Els catalans deixen de banda Madrid en una campanya pel crèdit olímpic".

⁴² Vegeu *The Times* (25-7-92). Volem ressaltar el paràgraf següent: "Felipe González, el primer ministre espanyol, ha manifestat que estava furios per la manera com Jordi Pujol, el president català, ha ignorat les contribucions massives del govern central als Jocs Olímpics i ha encoratjat els nacionalistes".

⁴³ Vegeu l'article de *Le Figaro* publicat el 21-7-92 i titulat "Espanya i el revelador olímpic".

⁴⁴ Vegeu l'article citat abans.

⁴⁵ Aquest tema es tractarà a l'apartat "El renaixement de Barcelona".

manera, com a justificant de les accions de la Generalitat per promoure la imatge internacional de Catalunya.

2.2.8. Aprovació d'accions nacionalistes radicals

Els mitjans de comunicació van transmetre la preocupació que aquesta campanya publicitària es pogués interpretar com una aprovació tàcita del govern de Pujol, representant del nacionalisme moderat, a favor d'altres expressions nacionalistes més radicals ("potser fins i tot terroristes", tal com expressava el diari *The Times*) que podrien boicotejar la celebració dels Jocs. Tornem a trobar aquí la imatge d'amenaça als Jocs com a possible conseqüència de les reivindicacions nacionals, i, el que és més important, la identificació d'un actor polític (Jordi Pujol) com a possible instigador d'aquestes amenaces. La crida de l'alcalde de Barcelona i president del COOB'92, Pasqual Maragall, a la tolerància i al respecte pels símbols comuns amb els altres pobles d'Espanya confirma, d'alguna manera, l'existència del conflicte, alhora que posa en relleu que hi ha altres postures més integradores.⁴⁶ En aquest sentit, l'agència de notícies Reuters (19-7) explica que la petició de l'alcalde té com a suport una enquesta que assegura que el 75 % dels catalans són contraris a la utilització dels Jocs amb finalitats polítiques.

2.3. El Comitè Olímpic Català (COC)

Durant els anys previs a la celebració dels Jocs Olímpics de Barcelona'92 els representants del Comitè Olímpic Català van dur a terme repetides accions de pressió al Comitè Internacional Olímpic per aconseguir que el reconeguessin oficialment. En la contesa olímpica la participació dels atletes s'estructura a través de la pertinença als comitès olímpics nacionals (CON) respectius. Respecte del reconeixement dels CON, la Carta Olímpica estableix que el CIO "pot reconèixer i atorgar la qualitat de Comitè Olímpic Nacional a les organitzacions la finalitat de les quals sigui la promoció del moviment olímpic". Alhora, també afirma que és preferible que aquestes organitzacions tinguin personalitat jurídica al seu país, i estableix com a úniques condicions *sine qua non* l'establiment del nou CON d'acord amb la Carta Olímpica i l'aprovació dels seus estatuts pel CIO. Com veiem, malgrat la pràctica general de reconèixer un CON per estat, també hi ha la possibilitat que el CIO reconegui la representació nacional olímpica d'un país que no es correspon amb un estat independent. I així ha passat dotze vegades.

Les reivindicacions per aconseguir el reconeixement del Comitè Olímpic Català van tenir un ressò important en la premsa internacional, sobretot en les agències de premsa de la nostra mostra. Les informacions publicades durant el període estudiat se centren en els esdeveniments següents: les peticions dels representants del COC als membres del CIO, la unió d'esforços dels dirigents del COC amb els dirigents de les delegacions pel reconeixement dels comitès olímpics bàltics i les manifestacions de suport al COC d'algunes organitzacions polítiques, entre les quals destaca Esquerra Republicana de Catalunya (ERC).

⁴⁶ Vegeu, per exemple, Reuters (18-7-92), la informació titulada "L'alcalde de Barcelona fa una crida als catalans perquè respectin la bandera espanyola".

L'anàlisi de les informacions aparegudes sobre el COC, ens va semblar especialment interessant per dilucidar quina imatge de Catalunya s'ha transmès al món amb ocasió dels Jocs Olímpics. Ens proposem, per tant, esbrinar quines coses s'han explicat de Catalunya en les notícies que han tractat el tema del COC. Com veurem, amb relació al Comitè Olímpic Català, els mitjans de comunicació destaquen dos aspectes: el nivell de les aspiracions nacionals de Catalunya, i el possible risc pels Jocs que pot suposar la frustració d'aquestes aspiracions nacionals.

2.4. A quin país se celebren els Jocs?

Un esdeveniment que va provocar una àmplia repercussió en la premsa internacional i que considerem prou significatiu perquè mereixi un tractament específic dins del nostre treball és la campanya publicitària portada a terme per la Generalitat només una setmana abans dels Jocs i consistent en la publicació, als principals diaris internacionals,⁴⁷ d'un anunci de dues pàgines en color en el qual, al costat d'un mapa europeu en què es destacaven Catalunya i Barcelona, s'hi podia llegir: "A quin país situaríeu aquest punt (Barcelona) en el mapa? A Catalunya, evidentment. Un país dins Espanya amb la seva pròpia cultura, llengua i identitat".

Aquesta campanya presentava Catalunya com el país amfitrió dels Jocs i evitava la relació amb el conjunt de l'Estat espanyol. La reacció no es va fer esperar. Uns dies després, els diaris informaven del disgust que aquesta iniciativa havia provocat al govern central i als principals partits espanyols. L'alcalde de Barcelona també va mostrar el seu rebuig pel que va considerar la utilització dels Jocs per promoure el nacionalisme català.⁴⁸

No és l'objectiu d'aquest estudi fer una valoració sobre l'oportunitat política d'aquesta campanya o sobre la seva influència en la percepció que podien tenir de Catalunya els lectors d'aquests diaris europeus. El nostre objecte d'estudi són els articles de premsa i ens hi cenyirem. L'anàlisi de contingut ens permet observar que la campanya de la Generalitat, juntament amb la reacció del govern central, va provocar tres tipus d'interpretacions:

2.5. Conclusions

La lectura dels diaris ens permet afirmar que els informadors van distingir amb claredat l'existència d'un fet diferencial a Catalunya. Els elements principals d'aquesta diferenciació són: la utilització d'una llengua diferent de la castellana, el reconeixement d'unes arrels històriques i culturals pròpies, l'existència d'institucions polítiques autonòmiques i el desig i l'esforç de la població perquè el món s'adoni d'aquesta existència.

D'altra banda, la premsa internacional va recollir àmpliament l'existència de dos tipus de forces o pressions sobre la ciutat seu: les que reivindicaven el paper de la ciutat com a representant de l'Estat espanyol i les que preferien que la seu representés la cultura catalana.⁴⁹ Així, des del govern de l'Estat es va dissenyar una política d'imatge

⁴⁷ En concret, l'esmentat anunci es va publicar a *Financial Times*, *International Herald Tribune*, *Economist*, *Newsweek*, *Time US\$*, *Time ECU*, *Business WK*, *Fortune*, *Nihon Keizai*, *Asahi*, *New York Times*, *Los Angeles Times*, *Washington Post*, *Wall Street Journal*, *Sun Times*, *Times*, *Le Monde*, *Le Figaro*, *L'Express*, *Faz*, *Der Spiegel*, *Stern*, *Elsevier*, *NRC*, *Il Corriere della Sera*, *La Repubblica*, *Panorama*, *South China Morning Post*, *Fin Review*.

⁴⁸ Vegeu Reuters (19-7-92), la notícia titulada "L'alcalde de Barcelona ha atacat l'explotació dels Jocs Olímpics per promoure el nacionalisme català".

⁴⁹ Sobre aquesta qüestió, F. Papa va escriure: "Els Jocs Olímpics han estat precedits, a tots els grans diaris francesos, per una campanya de comunicació del govern autonòmic de Catalunya adreçada a ressaltar l'especificitat catalana, el seu dinamisme i la seva cultura. El govern espanyol, com a resposta i per la mateixa via, va reintegrar simbòlicament els Jocs Olímpics com a una cosa pròpia, associant-los a l'Expo'92, un altre signe de dinamisme, aquesta vegada espanyol".

que pretenia aconseguir que els Jocs s'interpretessin com un més dels esdeveniments de l'Espanya del 1992, juntament amb l'Expo de Sevilla i la capitalitat cultural de Madrid. La imatge que es va voler transmetre va ser la d'un país modern, emprendedor i democràtic que lluita per recuperar el retard acumulat durant els quaranta anys de dictadura franquista,⁵⁰ mentre que el govern de la Generalitat va dissenyar una política d'imatge que pretenia aconseguir que els periodistes reconeguessin Barcelona com a capital de Catalunya i Catalunya com a país amb la seva pròpia cultura, llengua i identitat.⁵¹ És interessant ressaltar que el protagonisme del govern central amb relació als Jocs Olímpics es va intentar emmarcar en les qüestions econòmiques, de manera que s'evitava qualsevol tipus de manifestació sobre temes politicoculturals. El paper de conciliador i moderador de les diferents aspiracions nacionals el va assumir l'alcalde de Barcelona, amb al·lusions repetides a la universalitat intrínseca dels Jocs i a l'existència d'altres maneres d'expressar el catalanisme.

Finalment, volem ressaltar que la premsa internacional va recollir l'existència de dos tipus d'enfocament de la qüestió nacional dins del sistema català de partits polítics. El primer, anomenat nacionalisme moderat, articulat al voltant de CiU, i el segon, anomenat nacionalisme radical, articulat al voltant d'ERC com a expressió política. No obstant aquesta diferenciació, la imatge que transmetien totes dues posicions era de coincidència en la reivindicació: l'exigència d'una representació catalana diferenciada de l'espanyola. I d'una certa coincidència en els mètodes: la utilització de l'amenaça d'accions pertorbadores en els Jocs. Malgrat tot, aquesta imatge simplista ha ocultat la presència d'altres grups polítics que no s'han considerat nacionalistes.

⁵⁰ És revelador en aquest sentit el títol del gran reportatge que va publicar *Newsweek* al desembre del 1991: "The year of Spain".

⁵¹ Són reveladors d'aquesta manifestació de la cultura local en la premsa internacional el titular de *The New York Times* ("Lloc on se celebren els Jocs Olímpics del 92? Doncs a Catalunya!") i el titular publicat a *Time* l'endemà de la inauguració ("Benvinguts als Jocs Olímpics catalans").

3. Indústria i economia

L'anàlisi de les informacions que han fet referència a l'economia catalana ens permet dibuixar un altre perfil de la imatge de Catalunya. La premsa estrangera que ha tractat el tema destaca que l'economia catalana és un dels motors de l'Estat espanyol que té un peu sòlidament instal·lat a Europa. Els Jocs Olímpics van servir per incentivar l'economia i renovar les infraestructures de les ciutats subseus. Aquesta visió s'encavalca amb una altra que atribueix la despesa econòmica dels Jocs al govern central o al conjunt dels ciutadans espanyols. La imatge anecdòtica que va transmetre la premsa estrangera va ser que Barcelona és una ciutat cara que va enregistrar un augment de preus a propòsit dels Jocs Olímpics. Aquestes són les idees fonamentals que es desenvolupen tot seguit. En primer lloc s'analitza la imatge economicoproductiva que es va associar a Catalunya en la premsa internacional. En segon lloc, l'estratègia dels diferents actors pel que fa al finançament de les obres olímpiques. Finalment, l'efecte dels Jocs en l'economia quotidiana dels ciutadans i les ciutadanes.

3.1. Una imatge de potència industrial

Les notícies, els reportatges i els articles publicats en la premsa internacional durant el període que analitzem van transmetre una imatge de Catalunya que n'emfasitzava la riquesa econòmica i industrial. El diari *Le Figaro* del 7 de juny de 1991 la descrivia com "un dels quatre motors del Vell Continent". L'*International Herald Tribune* del 6 de novembre de 1991 la presentava com un dels mercats financers més importants d'Europa. El *The Wall Street Journal* del 6 d'agost de 1992 remarcava que Catalunya era una regió amb un creixement econòmic espectacular.⁵² En línies generals, aquesta imatge gira al voltant de quatre eixos de desenvolupament.

El primer d'aquests eixos és la indústria,⁵³ de la qual es destaca la capacitat d'adaptació gràcies a les seves dimensions i la seva propietat (petita empresa familiar), la qual cosa li ha permès esquivar amb un cert èxit les crisis econòmiques. El segon és el turisme, una font de riquesa afavorida per la situació geogràfica de Catalunya. El tercer, les operacions financeres, un aspecte que s'ha destacat més d'una vegada com a justificació de les aspiracions de Barcelona com a futur centre financer europeu. I el quart, les inversions tant de capital estranger com espanyol, que han afavorit un fort desenvolupament de la zona, particularment de l'àrea de Barcelona. Amb relació a aquest últim punt, la premsa estrangera va destacar que les inversions amb motiu dels Jocs no es van centrar exclusivament a la ciutat de Barcelona, sinó que es van distribuir entre les subseus que van acollir diferents proves olímpiques.

3.2. El component europeu i espanyol

Una anàlisi primària i ràpida es limitaria a indicar que Catalunya es va presentar com una comunitat inserida en el marc espanyol però amb un fort component europeu. Ara bé, una lectura més acurada ens permet elaborar-ne una imatge més complexa.

⁵² Hem escollit aquests dos diaris per il·lustrar la idea que volem transmetre. Òbviament, hi ha més diaris que han abundat en la riquesa econòmica de Catalunya. Si voleu obtenir una informació més àmplia sobre el tema, vegeu la llista d'informacions utilitzada per elaborar aquest apartat.

⁵³ Així ho deia *Le Figaro* del 7-6-91, i uns mesos més tard ho recordava el *Time* del 27-7-92. Aquest últim va dir que Barcelona havia estat des de sempre un lloc industrial i que "els catalans són productors abans que somiadors i tendeixen a enorgullir-se del que ells anomenen *seriy*, el sentit comú elevat a categoria de virtut teològica".

Les informacions van emfasitzar la dimensió europea de Catalunya. Aquesta dimensió es va presentar amb dues característiques. La primera, com a reivindicació. En aquest sentit, Barcelona, considerada la capital de Catalunya, es va convertir en el centre d'interès pel fet que, gràcies al procés de renovació iniciat amb els Jocs, aspirava a convertir-se en un important centre financer i industrial d'Europa. Al mateix temps, Catalunya es va veure com l'àrea industrial més fàcilment homologable (en termes econòmics) a la resta d'Europa.

La segona característica ha estat la de la facilitat. És a dir, es va considerar un fet que Catalunya, històricament, ha tingut un peu a Europa i un altre a Espanya, una situació explicable per la seva ubicació geogràfica i per la llarga tradició d'intercanvis comercials amb els països veïns (particularment, amb França).

Juntament amb l'uropeisme, la premsa internacional va destacar la dimensió espanyola de Catalunya. En el cas més extrem, representat per *Le Figaro* del 7 de juny de 1991, Catalunya es veia com un territori diferent i diferenciat de la resta de l'Estat (el "territori de la Generalitat", deia el diari), però integrat a Espanya ("avantguarda europea" d'Espanya, indicava el titular; "fàbrica d'Espanya", deia més endavant). No obstant això, aquesta relació conflictiva de la qual es parlava anteriorment no va passar desapercebuda als periodistes estrangers, tal com s'ha indicat en altres apartats.⁵⁴

La celebració dels Jocs va ser una oportunitat interessant per detectar aquesta segona dimensió, almenys pel que fa a l'economia. Un dels temes recurrents va ser el finançament dels Jocs, és a dir, la font de recursos econòmics que va permetre sufragar la inversió feta per celebrar els Jocs. En aquest aspecte destaquen diverses qüestions.

La primera qüestió és que els Jocs es van considerar un més dels esdeveniments del 1992 (juntament amb l'Exposició Universal de Sevilla, la capitalitat cultural de Madrid i la celebració del V Centenari) que se celebraven a Espanya i que van servir com a motor del desenvolupament de l'economia espanyola. En aquest sentit, els esdeveniments esmentats es van considerar una posada a punt de l'Estat espanyol davant els reptes econòmics de la unificació europea.⁵⁵ Així doncs, es van interpretar com una gran operació per mostrar al món una nova imatge d'Espanya, més moderna, més eficaç, lluny dels mites de la desorganització i la improvisació que envolta qualsevol iniciativa internacional d'aquest país.⁵⁶

⁵⁴ Només com a indicador d'aquesta relació conflictiva i de les diferents posicions entre els diferents diaris, vegeu l'article publicat a *Time* el 27-7-92. Tot l'article està dedicat a la ciutat de Barcelona ("Homenatge a Barcelona", deia el títol), però durant tot el text l'autor es refereix als catalans (no als barcelonesos) i parla de Catalunya com una societat diferent de la resta d'Espanya atenent arguments històrics.

⁵⁵ Per exemple, l'article de *The Wall Street Journal* del 24-6-91 destacava que tant els Jocs com la resta d'esdeveniments del 1992 s'havien planificat amb vista al futur. L'article de *The New York Times* de l'1 de juny de 1991 assenyalava que el Mercat Únic actuava com una pressió important per modernitzar l'estructura econòmica i financera d'Espanya, la qual cosa es feia aprofitant els esdeveniments del 1992.

⁵⁶ Malgrat aquesta imatge unitària, altres mitjans van accentuar el fet que aquests esdeveniments van beneficiar exclusivament unes àrees de la geografia espanyola. Així, per exemple, *The Sunday Times Magazine* destacava el 10-11-91 que les inversions del 92 s'havien centrat a Madrid, Sevilla i Barcelona, les tres ciutats en les quals s'havien concentrat els esdeveniments de la gran operació d'imatge i de reactivació econòmica. El diari *The New York Times* del 14-1-90 destacava que els Jocs Olímpics havien servit perquè la ciutat de Barcelona es renovés a l'abric d'una economia potent (l'espanyola).

La segona de les qüestions, en conseqüència amb la imatge anterior, és que el tema del finançament es va assimilar en uns casos al conjunt dels espanyols i, en altres, al govern central.⁵⁷ L'esmentat *The Daily Telegraph* destaca que els Jocs els van pagar tots els espanyols (dimensió espanyola de l'esdeveniment) i que van costar 7 pessetes diàries en impostos des que Barcelona va ser proclamada seu dels Jocs l'any 1986. Altres diaris facilitaven informacions sobre la quantitat de diners que hi havia invertit el govern central. Més enllà de les quantitats, interessa copsar el que es vol transmetre. Les dades, que s'han de prendre com una anècdota, són la punta d'un iceberg que s'estructura al voltant de l'esquema següent.⁵⁸ En l'aspecte financer, l'esforç el van fer el conjunt de ciutadans que paguen impostos, i que són la font principal de recursos econòmics del país. Però el beneficiari, en el cas dels Jocs, només va ser una part de l'Estat. Com a beneficis es compten no tan sols les instal·lacions esportives, sinó també la important inversió econòmica que es va fer per millorar la infraestructura econòmica (industrial i financera). Es fa, per tant, una distinció important entre pagadors i beneficiaris. Aquesta distinció és inevitable perquè hauria estat impossible beneficiar totes les localitats de l'Estat espanyol. L'important és que, almenys en els mitjans de comunicació que es van fer ressò del tema, es va establir una relació entre aquesta situació i l'actuació del govern de Jordi Pujol en inserir un anunci a les pàgines de la premsa internacional sobre la identificació de Barcelona (seu dels Jocs) com a ciutat de Catalunya, evitant la relació amb l'Estat espanyol. La relació a la qual ens referim és clara: d'una banda, es diu que els espanyols van pagar els esdeveniments del 92, entre els quals hi ha els Jocs, mentre que, d'altra banda, es diu que l'anunci esmentat amagava aquest fet i atribuïa només a Catalunya l'èxit dels Jocs (no a Barcelona ni a l'Estat).⁵⁹

La tercera qüestió que volem remarcar és que la premsa internacional va reflectir a les seves pàgines el fet que els esdeveniments del 92 van servir per millorar l'economia del país (potser per potenciar-la a través de la inversió pública) i que, en el cas dels Jocs, el flux del capital i de les inversions va tenir un "efecte d'arrossegament" sobre l'activitat econòmica a Catalunya, la qual cosa va contribuir a un creixement econòmic més gran i més ràpid que a la resta de l'Estat espanyol. D'aquesta manera es va contribuir a estendre una imatge ja existent, la de Catalunya com a centre motor de desenvolupament o, si més no, com a regió més industrial de l'Estat. Ara bé, encara que ja s'ha comentat que aquesta idea es pot interpretar com un indicador de la concepció espanyola que es transmet de Catalunya, i encara que s'ha detectat un concepte unitari dels esdeveniments del 92 sota un mateix referent econòmic (l'Espanya del 93, del futur), no és menys cert que la ciutat que va acollir els Jocs, Barcelona, gairebé sempre se l'ha dotat d'un referent català, gairebé mai hispànic. Així, Barcelona era generalment la capital de Catalunya,⁶⁰ no la segona ciutat d'Espanya.⁶¹

⁵⁷ Vegeu com a exemple els articles de *The Wall Street Journal* (6-8-92) i de *The Daily Telegraph* (27-7-92).

⁵⁸ Vegeu *The Daily Telegraph* del 29-4-91 i del 27-7-92; *The Wall Street Journal* del 6-8-92; i *The New York Times* de l'1-6-91, entre altres.

⁵⁹ Hem creat un apartat específic per tractar aquest tema en el qual podreu trobar alguns dels articles que hi fan referència. Potser el més clar és l'article publicat a *The Wall Street Journal* el 6-8-92.

⁶⁰ Va passar el mateix amb altres seus. Per exemple, l'Hospitalet era la segona ciutat de Catalunya.

⁶¹ Vegeu l'article del *Time* publicat el 27-7-92 en què es deia al subtítol que "la històrica capital catalana està cofoia de la seva independència i orgullosa de la seva cultura brillant". Hi ha nombrosos articles que parlen de Barcelona com a capital catalana, fent servir així Catalunya com a marc de referència principal i obviat el marc referencial espanyol. A més a més del que hem citat, i només a títol d'exemple, podeu veure l'article publicat a *Il Corriere della Sera* del 26-7-92, el de *The Times* publicat el 27-7-92 i el de *Time* del 3-8-92. Òbviament, hi ha molts més articles, però creiem que aquests reflecteixen acuradament el que volem dir. En canvi, l'article del *The New York Times* del 26-7-92 es refereix a Barcelona, a més a més de com a ciutat orgullosa, com a segona capital d'Espanya (en contrapartida, l'articulista diu que la cerimònia d'obertura, que tractarem en un capítol a part, va ser la celebració d'una regió que havia esperat molts anys per viure aquest moment).

En resum, la dimensió espanyola de Catalunya i dels Jocs va ser una constant en les informacions sobre indústria i economia publicades en la premsa internacional analitzada. No s'hi va dir que els Jocs fossin exclusivament catalans, ni tampoc que van ser els catalans i el seu govern autonòmic els qui van fer l'esforç per aconseguir els Jocs. Els Jocs es van presentar com una part important d'una "ofensiva espanyola" per modernitzar el país i presentar al món una imatge diferent de la que se'n tenia fins llavors. Aquesta "ofensiva" la conformarien tots els esdeveniments de l'any 1992. En general, es va emfasitzar el paper de Barcelona ciutat (posant l'accent en el fet que era la capital de Catalunya).⁶² La imatge que es va transmetre va ser la dels Jocs com un més dels esdeveniments del 92 que van servir per modernitzar i millorar la ciutat de Barcelona, així com altres ciutats (les subseus olímpiques) ubicades geogràficament a Catalunya.

El beneficiari directe dels Jocs es va identificar amb la ciutat de Barcelona, no tan sols per les noves instal·lacions que s'hi van construir per acollir les proves esportives, la família olímpica i els periodistes, sinó també per la renovació urbanística de la ciutat, un element destacat per la major part de la premsa consultada i al qual, per l'especificitat que té, dedicarem un capítol a part.⁶³ Per avançar-ne algun aspecte, només cal assenyalar que en l'apartat de renovació urbana la premsa internacional va destacar tant la millora dels transports i les comunicacions com la remodelació de parcs, museus, edificis i parts senceres de la ciutat.

3.3. La imatge de Barcelona i Catalunya a propòsit dels preus

Juntament amb el creixement de l'economia, la premsa internacional va destacar que havia tingut lloc un efecte pervers que, des del punt de vista del consumidor, no pot passar desapercebut. Ens referim a l'augment de preus. Algunes informacions destacaven que Barcelona s'havia convertit en la ciutat més cara d'Europa, fins al punt d'igualar i superar en nivell de preus Frankfurt, la ciutat considerada més cara. Així, per exemple, l'Agence France Presse, en una informació del 13 d'abril de 1992, destacava que arran de l'augment dels preus, que havia fet de Barcelona la ciutat més cara d'Espanya, tant l'alcalde com el COOB'92 havien demanat a les persones interessades moderació en l'afany monetari. *International Herald Tribune* indicava el 6 de novembre de 1991 que els preus del sòl eren quatre vegades més cars que l'any 1986. El *The European* del 10 de juliol de 1992 fins i tot indicava que els preus havien marcat un nou rècord a la ciutat olímpica. L'agència Reuters, el 26 de juliol de 1992, abundava en la mateixa idea, encara que la feia extensiva a la resta d'Espanya. Al marge de les diferències de matís (si és més cara que Frankfurt o no, o si el preu del sòl és lleugerament més barat que a Madrid o no), convé remarcar que la percepció dels periodistes destacats a Barcelona va ser que la ciutat olímpica no era precisament barata, i aquesta percepció es va transmetre als lectors. Òbviament, això va poder tenir repercussions econòmiques, però aquest no és el nostre objecte d'estudi. Simplement, queda reflectit.

Els periodistes van fer una comparació amb períodes anteriors (entre deu i quinze anys, per exemple), en què visitar Espanya era barat i al turista li sortia a compte. Aquest és el cas de la informació publicada a Reuters el 26

⁶² Només com a exemple, vegeu l'article publicat en el setmanari *Newsweek* (edició americana) del 18-5-92. S'hi parla de les vegades que la capital de Catalunya ha buscat sense èxit els Jocs i es fa un elogi de la ciutat i de la millora del seu paisatge urbà. Un altre exemple el trobem al *The New York Times* del 14-1-90, que lloa la ciutat que acollirà els Jocs dient que "la robusta capital de Catalunya gaudeix de la seva renaixença gràcies als Jocs Olímpics".

⁶³ Només a títol indicatiu, vegeu l'article publicat al setmanari *Time* el 3-8-92, en què es resumeix la idea que volem transmetre de la manera següent: "L'ocasió [els Jocs] va ser una oportunitat d'or per presentar la ciutat com la lluent nova capital d'un món postnacional". En aquest reportatge, i també en altres, els periodistes es fan ressò de l'important canvi urbanístic de la ciutat i de l'impacte socioeconòmic que això comporta. Si voleu més informació sobre el tema, vegeu l'apartat quatre d'aquest treball.

de juliol de 1991. En conseqüència, la percepció va ser que Barcelona era una ciutat cara. *The European*, per contra, destacava que, malgrat la puja de preus, encara era interessant comprar i menjar a Barcelona. Amb això es remarcava que Barcelona era una ciutat cara, més que abans, però que continuava sent barata segons de quin article de consum es tractés. Tots dos articles relacionaven la puja de preus amb la proximitat dels Jocs Olímpics, i transmetien així la imatge d'una certa voracitat econòmica del comerciant.

3.4. Conclusions

La premsa estrangera va destacar que Catalunya era una comunitat amb una dimensió europea i espanyola i amb una economia industrial que constituïa el motor de l'Estat. Els Jocs Olímpics es van presentar com l'oportunitat per revitalitzar l'economia mitjançant el procés de renovació urbana de diferents seus olímpiques distribuïdes arreu de Catalunya. Aquestes ciutats es van presentar com les beneficiàries de l'esforç inversor dels Jocs.

La premsa també va destacar que els Jocs Olímpics els van pagar tots els ciutadans espanyols. Aquesta afirmació se solia fer en referència als altres esdeveniments del 92. Ha estat una constant trobar referències al procés de modernització d'Espanya viscut arran dels Jocs, l'Expo 92 i la capitalitat cultural de Madrid. Això ha permès assenyalar que aquests esdeveniments s'han fet amb els ulls posats en el futur. En el vessant negatiu trobem la imatge de ciutat cara que va rebre Barcelona a propòsit dels Jocs. Els periodistes van donar un cert èmfasi al fet que Barcelona no únicament es va posar al nivell europeu en matèria d'infraestructures, sinó també de preus.

4. El terrorisme, la principal amenaça als Jocs i la imatge de Catalunya

4.1. Introducció: objectius i mètode

L'objectiu d'aquest apartat és donar compte de les imatges de Catalunya a propòsit de les informacions referides a terrorisme i seguretat. Les notícies que s'han escollit per fer l'anàlisi són aquelles en les quals, d'una manera o d'una altra, hi ha una vinculació explícita entre l'esdeveniment noticiable i els Jocs. S'han desestimat, per tant, les informacions en les quals no es feia una menció explícita dels esdeveniments del 92. Per exemple, la notícia de la desaparició de Terra Lliure i de la integració dels seus membres a ERC s'ha triat perquè el periodista que la va escriure va establir una relació entre aquest fet i els Jocs. D'aquesta manera tenim el primer objecte d'anàlisi: els Jocs Olímpics. Per al segon –la imatge de Catalunya– hem estat estrictes, ja que en algunes notícies i articles se'n facilitava clarament una imatge nítida i en altres ni tan sols hi sortia la paraula “Catalunya”. Malgrat això, hem considerat que l'absència d'informació és una altra forma d'informació indicativa d'alguna cosa.

Els esdeveniments en els quals es van centrar la premsa i les agències de notícies es poden agrupar en els següents: en primer lloc l'atemptat preparat per ETA al quarter de la Guàrdia Civil de Vic i el posterior desmantellament del comando Barcelona; en segon lloc, la sèrie de bombes que ETA va posar al final del mes de maig del 91 a diferents ciutats (Roma, Alacant, Màlaga); i, en tercer lloc, la desaparició de Terra Lliure com a grup terrorista i la integració dels seus membres a Esquerra Republicana de Catalunya (ERC).

Juntament amb aquests esdeveniments, rics per ells mateixos a l'hora de suggerir alguna cosa sobre la imatge de Catalunya, presentem diversos articles d'opinió i reportatges⁶⁴ que, per l'estil més literari i flexible que ofereixen, permeten enriquir l'anàlisi i aconseguir l'objectiu que ens plantejem en aquest apartat. Aquests articles i/o altres reportatges tenen com a tema principal l'anàlisi de la relació entre els Jocs i les activitats terroristes. Com a fons, aquests treballs intenten transmetre la idea que els grups armats representen una amenaça per a la seguretat dels Jocs i, al mateix temps, aporten idees que ajuden el públic a entendre per què sorgeixen aquests grups armats. En aquest àmbit és on la imatge que es transmet de Catalunya s'observa més nítida i més clara.

Catalunya es va presentar com un referent territorial amb una diferència clara de la resta de l'Estat. Aquesta diferència se solia explicar a la premsa per motius històrics i lingüístics. Les diferències es van fer servir per explicar l'aparició de grups terroristes al País Basc i Catalunya. Però també per explicar que Catalunya és una comunitat amb autogovern. Els atemptats terroristes i les notícies sobre grups armats es van relacionar amb els Jocs Olímpics llançant un interrogant sobre la seguretat i, alhora, van donar lloc a informacions sobre l'entorn històric i polític de Catalunya. Vegem-ho amb més detall.

4.2. Accions terroristes: quina imatge a propòsit dels Jocs?

Arran dels atemptats de Sabadell i de Vic, totes dues ciutats seus olímpiques, la premsa internacional va destacar l'existència d'una ofensiva terrorista contra els Jocs Olímpics que en podia impedir el desenvolupament normal. Amb aquests precedents, l'èmfasi posat en la seguretat s'observa com una de les característiques dels

⁶⁴ Per exemple, els articles publicats a *The Washington Post* l'11-8-91 i a *The Times* el 25-7-91.

articles i les notícies que es van publicar durant els anys 1991 i 1992. En conseqüència, el segon punt que es va destacar va ser l'estratègia seguida per les autoritats competents per tal de contrarestar la possible ofensiva terrorista: ens referim als plans de seguretat dels Jocs.

Aquests dos aspectes ens ajuden a dibuixar la imatge que es va presentar de Catalunya a propòsit dels Jocs. Aquesta imatge és el resultat de la combinació de diferents informacions amb les quals van treballar els periodistes, de manera que es pot dir que és una imatge “mosaic”. El resultat de la nostra anàlisi és que les notícies i els articles es van fer ressò d'una realitat complexa articulada al voltant de quatre eixos: Espanya, Catalunya, Barcelona i els Jocs. Aquests van ser els quatre referents dels periodistes. Pel que fa a les notícies d'atemptats terroristes, Catalunya i la regió de Barcelona figuren com a referents espacials o territorials en els quals es desenvolupa l'ofensiva terrorista. La importància concedida a una o altra és una qüestió gradual que varia en funció del periodista, del mitjà en què escriu o d'un altre tipus de factors que poden passar desapercebuts. Per exemple, la informació publicada a *Le Figaro* el 31 de maig de 1991⁶⁵ convertia Espanya en el referent d'autoritat i poder (“les autoritats espanyoles acusen ETA”); Barcelona hi figurava com el referent geogràfic principal sobre el qual se centrava l'ofensiva terrorista, per tant, com a referent-objecte; Catalunya s'hi presentava com a referència geogràfica secundària els habitants de la qual es mostraven indignats davant l'atemptat terrorista. S'arriba a una conclusió semblant si analitzem una informació facilitada per l'Agence France Presse⁶⁶ el 30 de maig de 1991. Catalunya hi era el marc territorial en el qual es desenvolupava l'ofensiva terrorista i en el qual tenien lloc les primeres reaccions públiques (autoritats i premsa); Barcelona hi figurava com el referent geogràfic secundari, en el qual se situa l'organització dels Jocs Olímpics; i aquests es convertien en el referent-objecte de l'ofensiva terrorista, mentre que Espanya hi figurava com el referent d'autoritat i poder per fer front a l'ofensiva terrorista. Es poden trobar unes conclusions semblants a les informacions publicades per *Le Monde*, *Il Corriere della Sera* i la *Repubblica* el 31 de maig de 1991 o en les notícies transmises el mateix dia per les agències Associated Press, Agence France Presse i Reuters.

Això ens demostra algunes coses. La primera és que en les notícies s'explica una realitat complexa que s'articula al voltant de referents diferents. El referent d'autoritat correspon a l'Estat espanyol i la seva estructura administrativa (govern, policia, plans de seguretat). Seguidament tenim dos tipus de referents geogràfics: un de principal i un altre de secundari, que es corresponen amb Catalunya i Barcelona,⁶⁷ respectivament. Juntament amb els referent espacials o geogràfics trobem el referent temporal que signifiquen els Jocs. La relació entre terrorisme i Jocs ha vingut donada per frases com ara “Quan falten X mesos per a la inauguració dels Jocs”, o “A pocs mesos dels Jocs de Barcelona”, etc.

Aquesta relació temporal es complementa amb un altre tipus de relació no menys important, la geogràfica, segons la qual, tal com ja hem dit, Barcelona o Catalunya es converteixen en punts de referència. En general, les notícies que es van publicar sobre atemptats, tant se val el lloc on s'haguessin comès, es van relacionar amb la Barcelona del 92 indicant la distància que separava la ciutat objecte de l'atemptat (Vic, Sabadell, Alacant, Màlaga) de Barcelona.

⁶⁵ El titular de la informació deia: “L'ombra d'ETA sobre els Jocs del 1992”.

⁶⁶ El titular de la informació deia: “Desmantellat el comando Barcelona ETA 24 hores després de l'atemptat de Vic”.

⁶⁷ L'assimilació de la notícia o l'èmfasi posat en un referent o l'altre depèn de factors que se'ns escapen. És a dir, no podem explicar, almenys

La segona qüestió que ens mostren aquestes informacions és que a través de la utilització de diferents referents es va presentar la complexitat d'una realitat social. La més pessimista de les interpretacions podria dir que la premsa es va fer ressò que entre Barcelona i Espanya existia “alguna cosa” que es va utilitzar com a marc geogràfic i punt de referència. La més optimista de les interpretacions podria dir que Barcelona, la ciutat que va acollir els Jocs, queda sotmesa al referent català, el qual, al seu torn, es presenta diferent del referent d'autoritat i poder. Almenys pel que fa a les informacions sobre atemptats terroristes.

L'abandonament de les armes per l'organització terrorista Terra Lliure permet extreure altres conclusions complementàries sobre la imatge de Catalunya a la premsa estrangera a propòsit dels Jocs. Cal destacar que la imatge que es va transmetre a l'exterior era que els Jocs estaven amenaçats per dos fronts: el primer eren les incerteses sobre la finalització de les obres en el termini previst; el segon, l'amenaça terrorista a la seguretat.⁶⁸ Aquest tema es va vincular a les operacions d'ETA i a la presència de Terra Lliure. La dissolució de Terra Lliure és un esdeveniment que va permetre emfasitzar l'existència d'aquest grup armat i, per tant, insistir més encara en la problemàtica històrica que vincula la realitat política catalana al passat històric i els desitjos independentistes d'amplis sectors de la població. La repercussió d'aquest esdeveniment va ajudar a mostrar una imatge de Catalunya com una comunitat diferenciada amb tensions històriques amb l'Estat. A diferència del cas basc, aquestes tensions s'han canalitzat per mitjà de partits polítics moderats.

Aquesta imatge de moderació és una constant en els articles que analitzen la vinculació entre terrorisme, situació política i les possibles repercussions sobre els Jocs.⁶⁹ Com era d'esperar, l'anunci de l'abandonament de les armes per Terra Lliure va significar que els periodistes centressin l'atenció en l'esdeveniment, però no tant pel fet en ell mateix com, més aviat, per la repercussió que va tenir per a la seguretat dels Jocs. Si Terra Lliure decidia deixar les armes es reduïa l'amenaça terrorista. Convé remarcar que, al mateix temps que s'informava sobre aquest esdeveniment, s'introduïen diferents idees que ajudaven a explicar el perquè del sorgiment d'aquests grups armats i la seva relació amb la història recent. Per exemple, Reuters assenyalava que el grup terrorista abandonava les armes per lluitar per la independència de Catalunya seguint una via pacífica a través de la plataforma política que oferia ERC. El comentari de fons que incorporava el redactor de la informació era que “Catalunya ja gaudia d'una considerable autonomia a través del seu propi govern regional, anomenat Generalitat”. S'introduïen així dues idees interessants: d'una banda, s'explicava que Catalunya era una comunitat autònoma amb uns nivells d'autogovern alts; d'altra banda, s'indicava que hi havia grups que perseguïen la independència política.

L'article de *The Washington Post* anava una mica més enllà i, encara que situava com a marc de referència principal l'Estat espanyol davant els esdeveniments del 92, col·locava aquest, al seu torn, en el marc de referència de les diferents comunitats autònomes. La divisió territorial de l'Estat espanyol, deia l'article, és el fruit de tensions històriques que no s'han solucionat amb els estatuts d'autonomia i que es fonamenten en una realitat social (diversitat cultural, llengües diferents, desig d'autonomia) que es contraposen a la unitat indissoluble

⁶⁸ amb les dades de què disposem, per què uns diaris o unes agències prenen com a referent principal Catalunya i altres Barcelona. Vegeu, si no, *The Times* (25-7-1991) i *The Washington Post* (11-9-91).

⁶⁹ Aquestes afirmacions s'han extret de diferents articles publicats a les pàgines de *The Washington Post* (11-8-91), *The Times* (25-7-91) i

proclamada per la Constitució. Fruit d'aquestes tensions, indicava l'article, són diferents moviments separatistes a Catalunya i al País Basc (Terra Lliure i ETA). La imatge que se'n va transmetre, tal com hem comentat anteriorment, passava pel reconeixement de diferències culturals, amb la llengua al capdavant, que cristal·litzaven en moviments polítics el punt de referència extern dels quals és Madrid (en sentit d'oposició a).⁷⁰ La segona constatació és que es va transmetre la idea que l'oposició als esdeveniments del 92 a Barcelona eren la manifestació de "les suspicàcies locals que, d'alguna manera, Madrid està utilitzant els Jocs per hispanitzar Catalunya". Aquest argument insistia en la idea de la diferenciació i de la resistència catalana davant una suposada ofensiva procedent de Madrid.⁷¹

En conseqüència, la imatge que es va transmetre de Catalunya va ser la d'una comunitat diferent de la resta de l'Estat espanyol,⁷² amb un fort desig d'autonomia que, en algunes situacions, ha derivat en moviments separatistes, i amb alguna tensió històrica respecte de Madrid. Curiosament, aquesta tensió permetia explicar als autors de l'article el retard d'algunes de les obres olímpiques. Segons la seva opinió, la competència entre institucions (Ajuntament, Generalitat i Estat) pel que fa a les responsabilitats de cadascuna en les obres olímpiques va dificultar el desenvolupament dels preparatius dels Jocs. Es transmetia així una imatge d'irresponsabilitat política entre els actors implicats.

La imatge de Catalunya com una comunitat en tensió permanent entre els seus desitjos autonomistes i la seva articulació en un estat més ampli la reflecteix també *Le Monde*.⁷³ Aquest diari presentava Catalunya com una societat sensibilitzada davant la qüestió de l'autodeterminació que ha donat respostes moderades a les tensions històriques que la recorren. Com a exemple, el periodista assenyalava el debat sobre l'autodeterminació sorgit arran dels esdeveniments de les repúbliques bàltiques i l'abandonament de les armes per Terra Lliure. Ja tenim, doncs, dues noves idees associades a la imatge de Catalunya: sensibilització davant la qüestió de l'autodeterminació i moderació en les respostes a aquest problema.⁷⁴

4.3. Conclusions

A les notícies sobre terrorisme no tan sols es van presentar informacions d'atemptats, sinó que en els articles de fons es van establir relacions entre diferents esdeveniments (per exemple, atemptat terrorista i ofensiva contra els Jocs). Aquestes relacions permeten descobrir quin paper van reservar per a Catalunya, Barcelona i Espanya els periodistes estrangers. En concret, la imatge de Catalunya se solia assimilar a idees semblants en diferents mitjans de comunicació. D'una banda, es reconeixia la diferència històrica d'aquesta comunitat i s'assenyalava aquest factor com a detonant de moviments violents. Però, al mateix temps, es consolidava la idea d'una certa moderació en comparació amb el País Basc. Catalunya s'ha anat configurant com un marc de referència geogràfic, molt més difuminat que Barcelona, menys clar, però submergit en una realitat política (l'Estat

25-7-92), *The Guardian* (8-7-91), *Le Monde* (19-7-91), *Newsweek* (18-6-92) i Reuters (15-7-91).

⁷⁰ És interessant destacar de quina manera en aquesta sèrie d'articles s'introdueix l'esquema d'oposició Madrid-Catalunya (no Espanya-Catalunya o Barcelona-Madrid).

⁷¹ En cap cas no queda clar de qui (els madrilenys, el govern autònom, el govern de l'Estat, el Parlament, etc.) ni en què consisteix l'espanyolització.

⁷² Respecte d'això, la diferència s'enfoca cap a la qüestió lingüística, no es parla pas de tradicions ni d'història.

⁷³ L'article publicat a *Time* el 27-7-92 insistia en aquesta idea i presenta la dialèctica Catalunya-Espanya com a producte d'una història d'amors i enveges entre tots dos territoris. L'aspecte interessant és que, de la mateixa manera que altres articles, fixava en la qüestió de la llengua l'element diferencial principal de la resta d'Espanya: "És la llengua el que es converteix en el focus de l'entusiasme de Catalunya per la distinció cultural".

⁷⁴ Sobretot si tenim en compte que els autors fan una comparació amb la presència d'ETA al País Basc.

espanyol) de la qual s'ha dit que forma part. Les informacions analitzades presentaven Catalunya com una comunitat amb aspiracions d'autogovern parcialment satisfetes, però amb greuges històrics que marquen una tensió contínua entre Catalunya i l'Estat. A mesura que anava avançant el temps, els mitjans de comunicació recollien i incorporaven més referències i explicacions de la situació de Catalunya. El punt culminant arriba amb la cerimònia d'inauguració dels Jocs, com es pot veure al final d'aquest treball.

La premsa estrangera va fer servir diversos referents per acostar les informacions sobre terrorisme als seus lectors. Espanya es va identificar amb el referent d'autoritat encarregat de vetllar per la seguretat dels Jocs Olímpics. Barcelona es va presentar com un referent geogràfic a partir del qual es podien situar els atemptats terroristes. Catalunya figurava com un referent difús, però també com el territori dins del qual se celebraven els Jocs.

L'existència de grups armats va portar a tractar informativament les tensions històriques entre l'Estat i les comunitats autònomes. Més endavant fem una anàlisi exhaustiva del cas de Catalunya. La seguretat dels Jocs va ser el centre d'atenció dels periodistes, sobretot quan tenia lloc algun atemptat o quan Terra Lliure va anunciar que deixava les armes. La desaparició del grup terrorista i el clímax del debat sobre l'autodeterminació van propiciar que es transmetés la idea d'una Catalunya sensibilitzada amb els nous estats que sorgien a l'escena internacional (Estònia, Croàcia, etc.). Posteriorment, a la cerimònia de clausura, la premsa també va destacar que les delegacions d'aquests nous estats van ser força aplaudides.

5. El renaixement de Barcelona

L'organització d'uns Jocs s'ha convertit en una tasca cada cop més complexa. Per assegurar l'èxit de la celebració, la ciutat ha de tenir a punt les infraestructures esportives (instal·lacions olímpiques), d'habitatge (vila olímpica i vila de periodistes) i de comunicacions (xarxa viària, transports i telecomunicacions) necessàries per fer possible la bona marxa dels quinze dies de competició esportiva. Així, per a algunes de les seues olímpiques els Jocs han significat una oportunitat única per completar i modernitzar la ciutat. Aquest va ser, per exemple, el cas de Munic'72 i ha estat, sens dubte, el cas de Barcelona'92. A mesura que augmentava la complexitat dels Jocs, la preparació de la ciutat seu es va anar convertint en un dels temes d'interès típics dels informadors olímpics, com ara el tema de la seguretat o el de la participació o el boicot dels països convidats.

Durant el període previ a la celebració dels Jocs, el procés de renovació urbana de Barcelona va ser un dels temes que va despertar un interès més gran a la premsa internacional. Com podem observar al llarg d'aquest capítol, es van escriure força articles específics sobre aquesta qüestió. Efectivament, no va passar desapercebuda als informadors la que va ser qualificada pel seu alcalde com "la transformació més important en la història de Barcelona des de l'esfondrament de les muralles al final del segle XIX". En general, les informacions publicades sobre les infraestructures de Barcelona'92 en el període estudiat se centren en temes com ara el disseny dels projectes olímpics, la realització en els terminis establerts, la qualitat i l'estètica de les obres, les fonts de finançament, els conflictes polítics i els impactes econòmics i urbanístics sobre la ciutat. Si ens acostem a les informacions, podem observar una certa evolució temàtica a mesura que s'acostaven els Jocs. Durant l'any 1991, les notícies solien tractar dels projectes urbanístics que la ciutat havia d'afrontar, de la marxa de les obres, dels problemes que la seua realització comportava per als ciutadans, de la inversió que representaven, dels anys d'abandonament franquista, de l'esperança de convertir Barcelona en una de les primeres ciutats d'Europa, etc. Mentre que, durant l'any 1992, i sobretot els mesos previs als Jocs, els articles descrivien el resultat d'aquesta enorme transformació de la ciutat, lloaven la qualitat de la feina feta i donaven la benvinguda a Barcelona en el rànquing de primeres ciutats europees.

L'anàlisi d'aquestes informacions ens ha permès acostar-nos a la imatge que els mitjans de comunicació van transmetre de Barcelona amb motiu dels Jocs Olímpics, ja que en aquestes informacions la ciutat és, de bon tros, la protagonista. Ressaltarem d'aquesta imatge els trets essencials, destacats al voltant dels temes següents: la utilització dels Jocs Olímpics com a motor de la transformació urbana, els impactes de les obres olímpiques sobre la ciutat i els ciutadans, la valoració de les instal·lacions olímpiques més emblemàtiques i els problemes destacats per la premsa analitzada.

5.1. Els Jocs com a motor de la transformació urbana

La idea que es va transmetre va ser que la ciutat i els seus governants van saber convertir els Jocs Olímpics en el motor de la renovació urbana. En realitat, els Jocs van ser l'excusa per dur a terme una autèntica transformació de la ciutat i superar, així, un retard de més de quaranta anys amb relació a les principals ciutats europees. Aquesta transformació va ser espectacular (i així ho va recollir la premsa internacional), ja que la ciutat partia d'una situació força deficitària i es va proposar uns objectius molt ambiciosos. En aquest sentit, *The Wall Street*

Journal afirmava: “Els ambiciosos urbanistes de Barcelona han aprofitat l’ocasió que oferien els Jocs Olímpics com molt poques ciutats ho han fet, potser com cap ciutat no tornarà a fer-ho mai més”.⁷⁵ La idea que transmetien les informacions era que el gran mèrit de Barcelona va ser saber aprofitar els Jocs Olímpics no únicament per construir alguns edificis emblemàtics i aïllats, com havia passat amb altres seus olímpiques, sinó que es van aprofitar les “necessitats olímpiques” per dur a terme una àmplia campanya de millora de la ciutat. En el mateix sentit, el setmanari *Newsweek* afirmava que “Barcelona, senzillament, ja no és la que era –i això és degut a una planificació acurada”.⁷⁶

Són molts els elogis que en aquest sentit va rebre la ciutat. En posarem només alguns exemples. El diari *The Guardian* afirmava: “La Barcelona olímpica és potser l’únic gran esdeveniment en la història de la planificació des de la postguerra, a escala d’una ciutat”,⁷⁷ *The European* qualificava de “futurística” la reconstrucció de la ciutat,⁷⁸ *The Washington Post* afirmava que “la primera medalla dels Jocs Olímpics és una nova ciutat”,⁷⁹ i, per acabar, el diari *The Guardian* titulava el seu article sense cap mena de dubte: “Homenatge a la planificació catalana”.⁸⁰

La imatge que es va transmetre va ser que, a l’ombra dels Jocs Olímpics, Barcelona va protagonitzar una formidable experiència de planificació urbana que es va valorar molt positivament. Les informacions reconeixien el lideratge indiscutible de Barcelona en els terrenys arquitectònic i urbanístic.⁸¹

Durant l’any 1991, les informacions publicades transmetien la imatge més física de la reconstrucció. Barcelona sovint es descrivia com una “pedrera” de construcció gegant.⁸² En aquesta etapa les informacions posaven l’accent en l’aspecte de la ciutat, en el ritme de les obres,⁸³ en les molèsties que causaven als ciutadans⁸⁴ i en el conflicte polític al voltant d’algun dels projectes.⁸⁵ Les informacions més properes a l’inici dels Jocs, és a dir, un cop més visibles els resultats d’aquests treballs extraordinaris, parlaven d’un autèntic “renaixement” de la ciutat, d’una “metamorfosi” de Barcelona. El subtítol de *Libération* va ser força significatiu de la imatge que es volia transmetre: “La immensa pedrera ha parit una Barcelona-Janus en què el que és modern es tuteja amb el que és antic. Teixit urbà i infraestructures viàries han sofert un impressionant *lifting* per preparar, més enllà dels Jocs, el futur de la ciutat”.⁸⁶ En el mateix sentit, el diari *The Times* escrivia: “Barcelona, la capital de Catalunya, està celebrant un renaixement”,⁸⁷ i *The Wall Street Journal* titulava el seu article “A Barcelona els Jocs Olímpics s’han

⁷⁵ Vegeu *The Wall Street Journal* (21-7-92).

⁷⁶ Vegeu *Newsweek* (18-5-92).

⁷⁷ Vegeu *The Guardian* (16-7-92).

⁷⁸ Vegeu *European* (7-4-91).

⁷⁹ Vegeu *The Washington Post* (25-4-92).

⁸⁰ Vegeu *The Guardian* (16-7-92).

⁸¹ Sobre la reconstrucció urbana de Barcelona, podeu llegir també, entre altres, els reportatges següents: “A la manera de Barcelona” del setmanari *Newsweek* (16-12-91) i “Els grans dissenys de Barcelona” del diari *The Washington Post* (25-3-92), que retraten el canvi urbà i arquitectònic de Barcelona a propòsit dels Jocs, que van servir per revitalitzar la vida econòmica i cultural de la ciutat. Pel que fa a l’extraordinària riquesa arquitectònica i cultural de Barcelona, podeu llegir el reportatge publicat a *Times* (27-8-92) “Homenatge a Barcelona”.

⁸² Il·lustren aquesta idea els titulars d’*Il Corriere della Sera* “Barcelona, ciutat pedrera” i *Libération* “Una mica més de pols i Barcelona és ciment”.
⁸³ Vegeu *International Herald Tribune* (25-7-91), l’article titulat “Un any abans dels Jocs els treballs de Barcelona són encara lluny d’acabar”. Aquest article relaciona el retard en algunes de les obres olímpiques amb el “típic «demà» espanyol”.

⁸⁴ Sobre això, vegeu, per exemple, Agence France Presse (13-4-91), la informació titulada “La Barcelona olímpica en campanya electoral”, que parla de la campanya municipal “El senyal d’obres és un bon senyal”.

⁸⁵ Vegeu, entre altres, el diari *Libération* (30-7-91), en què s’explica que els conflictes polítics entre socialistes al govern municipal i a Madrid, i nacionalistes al govern autonòmic, han impedit la realització d’algunes obres olímpiques importants com el metro, el pla d’hotels i l’accés al perifèric.

⁸⁶ Vegeu *Libération* (26-7-92).

⁸⁷ Vegeu *The Times* (24-7-92).

utilitzat com a motor del rejuveniment urbà”.⁸⁸

Parcialment, la imatge dels Jocs Olímpics com a motor de transformació urbana es va relacionar amb la idea de “dèficit urbanístic” utilitzada per la premsa internacional per caracteritzar la Barcelona preolímpica. La premsa situava, en gran part, les explicacions d'aquest dèficit en l'abandonament institucional a què Barcelona s'havia vist sotmesa durant la dictadura franquista. Sobre això, el diari *The Wall Street Journal* escrivia: “Franco va castigar Barcelona amb la negligència institucional en represàlia per les seves tendències republicanes durant la Guerra Civil espanyola”.⁸⁹ Al llarg d'aquesta etapa, la negligència i la repressió de les institucions franquistes, combinades amb les forces espontànies d'industrialització i de desenvolupament urbanístic, la van condemnar a esdevenir “una de les taques més negres d'Europa”.⁹⁰

Aquesta absència de planificació de les institucions públiques es va presentar com a responsable d'una situació d'absoluta invertebració de la ciutat. Per exemple, el setmanari *Newsweek* descrivia així la manca d'estructuració de la ciutat que van descobrir els primers governants democràtics: “No hi havia sentit de barri, ni espais verds, ni places d'estil espanyol on la gent es pogués reunir”.⁹¹ La imatge que es va transmetre va ser la d'una ciutat que s'oferia com la víctima d'una situació històrica que no li havia estat favorable i que l'havia condemnat a un llarg període d'abandonament.

5.2. Els impactes de les obres olímpiques

Com era d'esperar, les informacions no es van limitar a descriure el procés de transformació urbana que protagonitzava la seu olímpica, sinó que alhora van introduir elements de valoració sobre els impactes de les obres olímpiques en el present i en el futur de la ciutat. Aquest tipus d'informacions es poden agrupar en dos grans grups: les que es preocupaven per detectar quins canvis representaven aquestes obres pel que fa a la millora de la qualitat de vida dels barcelonins i les que tractaven dels impactes a escala de la ciutat.

5.2.1. Millora de la qualitat de vida i de l'ambient urbà

A través de les informacions publicades a les pàgines de la premsa internacional analitzada podem constatar diverses idees que configuren una de les imatges que es van transmetre de la capital de Catalunya i que intentem resumir en aquest apartat. La primera d'aquestes notícies fa referència a la descentralització urbana de la ciutat. La segona, a la millora en els transports urbans. La tercera fa referència a la renovació del paisatge urbà.

En primer lloc, observem que les informacions van valorar molt positivament la decisió del govern municipal d'ubicar les instal·lacions esportives necessàries per als Jocs Olímpics a quatre grans àrees de la ciutat, en lloc de concentrar-les en una sola zona, tal com havia succeït en anteriors cites olímpiques. Els informadors van transmetre la idea que aquesta desconcentració permetia expandir els beneficis dels Jocs a tota la ciutat, així com integrar algunes zones perifèriques gràcies a la dotació d'infraestructures urbanes (d'esport, d'oci i de

⁸⁸ Vegeu *The Wall Street Journal* (21-7-92).

⁸⁹ Vegeu la nota anterior.

⁹⁰ Vegeu la nota anterior.

⁹¹ Vegeu *Newsweek* (16-12-91).

transports). Aquesta descentralització de les noves instal·lacions a diferents zones de la ciutat es considerava, en les notícies que van tractar el tema, una decisió intel·ligent i democràtica, ja que va significar una important millora de la qualitat de vida en alguns barris insuficientment dotats pel que fa a infraestructures urbanes i que podien gaudir, un cop passats els Jocs, de les instal·lacions olímpiques i de les millores en el transport públic.^{92 93}

El segon dels esdeveniments urbanístics que es relaciona directament amb la millora de la qualitat de vida a la ciutat és el de la millora de la xarxa viària i dels transports urbans. Així, les informacions explicaven que el dèficit en la infraestructura viària de Barcelona semblava que per fi s'havia estat superat amb la construcció dels cinturons perifèrics. Aquests cinturons milloraven les comunicacions viàries dins la ciutat i permetien solucionar els coneguts problemes de trànsit de Barcelona.⁹⁴

Quant al tercer punt, la renovació del paisatge urbà, la imatge que es va transmetre va ser la d'una ciutat que es preocupava per millorar la seva geografia urbana superant els quaranta anys de dèficit urbanístic, però sense per això caure en una nova etapa "desarrollista". Sobre aquesta qüestió, *The Guardian* afirmava que Barcelona havia aconseguit créixer i canviar per esdevenir un lloc més civilitzat per viure-hi.⁹⁵ Les informacions feien referència a l'ambiciós projecte de millora del paisatge urbà (sobretot, la creació de parcs i places) del govern municipal. Així, per exemple, el setmanari *Newsweek* explicava que s'havien creat més de cent nous espais públics i que aquest programa urbanístic li havia valgut a Barcelona l'obtenció del premi Príncep de Gal·les d'urbanisme de la Universitat de Harvard.⁹⁶ Dins d'aquest programa de dotació de nous espais públics, la recuperació de 4 quilòmetres de noves platges va ser, sense cap mena de dubte, un dels projectes protagonistes. Aquesta innovació va ser considerada per molts informadors un clar indicador de la millora en la qualitat de vida del ciutadà barceloní.⁹⁷

5.2.2. La projecció internacional de Barcelona

Pel que fa a la projecció internacional de la seu olímpica, la idea que es va transmetre en les informacions va ser que els Jocs Olímpics van servir de trampolí a Barcelona i li van permetre adquirir l'estatus de ciutat internacional. Efectivament, sota l'impuls dels Jocs la ciutat es va dotar d'infraestructures competitives i es va obrir decididament cap al segle XXI. Les notícies es van fer ressò de les extraordinàries millores dutes a terme en la infraestructura de comunicacions nacionals i internacionals de Barcelona: renovació completa de l'aeroport i del port, i modernització de la xarxa de telecomunicacions de la ciutat (forta inversió pública en telecomunicacions amb la construcció de dues noves torres). D'acord amb les informacions, tot això millorava la competitivitat de la ciutat i la seva capacitat d'atracció de capital estranger a l'àrea mediterrània i europea.

⁹² Sobre aquest tema, vegeu, entre altres, *The Guardian* (16-7-92), *Newsweek* (16-7-92) i *International Herald Tribune* (16-10-91).

⁹³ A aquesta imatge de descentralització d'instal·lacions esportives se'n va afegir una altra que feia referència al procés de desconcentració industrial consistent en la creació de diferents "parcs tecnològics" o "centres de negocis", un fenomen que es va interpretar com la resposta de l'economia catalana per tal d'organitzar-se millor al territori.

⁹⁴ Sobre els problemes de trànsit i la millora de la xarxa viària, vegeu, per exemple, *Il Corriere della Sera* (10-1992) i *The European* (7-3-91).

⁹⁵ Vegeu *The Guardian* (15-7-92).

⁹⁶ Vegeu *Newsweek* (16-11-91).

⁹⁷ Vegeu, només a títol d'exemple, Agence France Presse (23-7-91): "Barcelona redescobreix el mar gràcies als Jocs Olímpics", i *The European* (7-3-91): "La platja il·lumina el futur".

L'enorme esforç que es va fer va posar de manifest l'ambició de Barcelona d'esdevenir centre cultural i comercial de la regió mediterrània i una de les ciutats principals d'Europa. Sobre això, *The Times* va escriure: "La ciutat està ressorgint dels anys de repressió franquista per convertir-se en un dels principals centres d'Europa".⁹⁸ Altres informacions van ajudar també a ressaltar la vocació internacional de Barcelona. Són les que feien referència a la cooperació establerta amb altres ciutats i a la candidatura de Barcelona com a seu del futur Banc Central Europeu.⁹⁹

En conjunt, les informacions que tracten de la renovació urbana de Barcelona van transmetre el dinamisme i l'energia de la ciutat que, com afirmaven algunes informacions, buscava contínuament nous projectes sobre els quals projectar-se. "Barcelona és insaciable", afirmava el diari francès *Le Figaro*.¹⁰⁰ Efectivament, Barcelona es va presentar com el centre d'una important àrea metropolitana de 4 milions d'habitants i capital d'una de les regions més potents d'Europa. "La capital de Catalunya es veu ella mateixa com un centre de poder industrial dins el conjunt espanyol i com una força emergent d'Europa",¹⁰¹ explicava l'agència de notícies Reuters. Per a *The Wall Street Journal*, "els Jocs Olímpics no tan sols han alterat el cos de la ciutat, sinó també la seva ment",¹⁰² i en aquell moment Barcelona se sentia amb prou força per competir amb les principals ciutats europees.

5.3. El finançament de les obres olímpiques

Es va ressaltar la importància de la participació pública (estatal, autonòmica i municipal) en la inversió pel que fa a la millora infraestructural de la ciutat, així com l'estímul que això va significar per a la iniciativa privada. D'acord amb les informacions, "la inversió pública representa el 58 % del total, i la privada, el restant 42 %".¹⁰³

El diari *Libération*,¹⁰⁴ entre altres, ressaltava el fet que les infraestructures esportives necessàries per als Jocs Olímpics van representar únicament el 9 % del total de la inversió, amb la qual cosa es volia posar de manifest la gran envergadura de les obres dutes a terme amb l'excusa o sota el paraigua dels Jocs.

Un dels aspectes més interessants que cal destacar amb relació al finançament de les infraestructures olímpiques i que van transmetre les informacions és la important participació de l'Administració de l'Estat en les inversions olímpiques i com va ser de poc apreciada aquesta contribució pels catalans. Per posar de manifest això, el diari francès *Le Figaro* va publicar una enquesta feta per *La Vanguardia* segons la qual únicament el 2 % dels catalans reconeixien el paper del govern espanyol en els Jocs.¹⁰⁵ Les informacions oferien diverses explicacions a aquest fenomen: d'una banda, els Jocs es van atorgar a una ciutat i no pas a un país, i, d'altra banda, el factor nacionalista va complicar notablement les relacions al voltant dels Jocs. Les informacions van transmetre la imatge que l'Estat va ser, de llarg, qui més hi havia participat i, alhora, qui hi havia adquirit menys protagonisme. La imatge que van transmetre les informacions va ser la d'una apropiació excessiva dels catalans dels "Jocs de tots els espanyols". Aquesta qüestió l'hem tractat en profunditat a l'apartat "Indústria i economia" i,

⁹⁸ Vegeu *The Times*.

⁹⁹ Vegeu *International Herald Tribune* (4-10-91), l'article titulat "Barcelona tria l'opció d'esdevenir un centre financer".

¹⁰⁰ Vegeu *Le Figaro* (19-7-92).

¹⁰¹ Vegeu *Reuter* (11-7-91).

¹⁰² Vegeu *The Wall Street Journal* (21-7-92).

¹⁰³ Vegeu Agence France Presse (28-8-91).

¹⁰⁴ Vegeu *Libération* (24-7-92).

¹⁰⁵ Vegeu *Le Figaro* (23-7-92).

pel que fa a la campanya informativa del govern de la Generalitat, a “A quin país se celebren els Jocs?”, per la qual cosa remetem el lector a aquests punts.

5.4. Les obres olímpiques més emblemàtiques

5.4.1. La Vila Olímpica

De totes les obres olímpiques, la que va ser objecte d'una admiració més gran va ser la construcció del barri de la Vila Olímpica. Aquesta obra es va descriure com la conversió d'una zona de la ciutat envellida i degradada en un barri residencial de luxe, que disposa de noves platges, una important zona de negocis i un port marítim. També es va parlar de la millora ambiental i paisatgística duta a terme al front costaner de la ciutat. El més important, i que van transmetre les informacions que van tractar el tema, és que, finalment, Barcelona es va retrobar amb el mar. Aquest fet es va valorar com un gran triomf per a la ciutat i va ser l'exemple més utilitzat per il·lustrar la profunda transformació de què va ser objecte. No obstant aquesta aprovació general, alguns articles¹⁰⁶ es van fer ressò de les queixes d'alguns sectors barcelonins que consideraven que el preu d'aquests pisos era excessiu, sobretot si es tenien en compte les zones degradades veïnes. Es recordava també la forta inversió pública que va requerir la construcció del barri. Una altra de les crítiques a la Vila Olímpica va ser que es tractava d'un barri racional però fred.

5.4.2. L'Anella Olímpica

La segona obra olímpica més destacada va ser l'Anella Olímpica de Montjuïc, de la qual es va ressaltar, principalment, la renovació de l'Estadi Olímpic (que va permetre respectar la història) i la construcció del Palau Sant Jordi (considerat l'èxit arquitectònic més gran de Barcelona'92). La referència a la renovació d'aquesta zona, que ja s'havia urbanitzat amb motiu de l'Exposició del 1929, va facilitar el recurs a la història de la ciutat (exposicions dels anys 1888 i 1929, candidatures olímpiques de Barcelona, organització de l'Olimpíada Popular frustrada per la Guerra Civil, etc.).

5.5. La relació Barcelona-Madrid

Introduïm aquí un tema força utilitzat per estructurar el missatge de la informació: el de la relació Barcelona-Madrid. Algunes informacions van situar en aquesta relació l'origen dels trets essencials de la ciutat. Així, per exemple, el cosmopolitisme de Barcelona es va considerar una conseqüència de la voluntat d'escapar de la dominació de Madrid. Aquesta relació es presentava també per explicar l'extraordinària vocació europea de Barcelona i el seu dinamisme. Sobre això, Reuters afirmava: “La ciutat, amb una llengua i una cultura pròpies, ha trobat sempre dur haver d'acceptar el segon lloc darrere Madrid”.¹⁰⁷ En la mateixa línia, el diari *Le Figaro* assegurava que la vella frustració de Barcelona d'haver d'acceptar la capitalitat de Madrid alimentava encara avui el nacionalisme català i era una de les claus del seu dinamisme.¹⁰⁸ El diari *The Wall Street Journal* assegurava: “A Espanya, Barcelona sempre ha tingut un estatus de segona ciutat i ha estat sota l'ombra de la cosmopolita Madrid”.¹⁰⁹ Però el mateix article també assegurava que l'enorme programa de construcció havia

¹⁰⁶ Vegeu *The Daily Telegraph* (1-7-92): “Un pla dels Jocs va malament?”. Aquest article es mostra escèptic sobre els beneficis dels Jocs i parla del preu excessiu dels apartaments de la Vila Olímpica i del risc de l'operació.

¹⁰⁷ Vegeu Reuters (11-7-91).

¹⁰⁸ Vegeu *Le Figaro* (18-7-92).

¹⁰⁹ Vegeu *The Wall Street Journal* (21-7-92).

aconseguit alterar la cara i la mentalitat de la ciutat, que ara era capaç de proposar-se fites tan importants com obtenir la seu del Banc Central Europeu.

L'oposició entre Madrid i Barcelona és un tema que s'acostuma a presentar des de dos punts de vista. D'una banda, es considera la rivalitat entre dues ciutats, totes dues amb un enorme potencial econòmic. D'altra banda, aquesta oposició també es descriu com una carrera per demostrar que Catalunya pot tenir un paper important a Europa gràcies a la seva configuració econòmica específica. Rivalitat i competència són els conceptes que millor van definir la imatge que van transmetre els mitjans de comunicació sobre les relacions entre aquestes dues ciutats.

5.6. Els problemes

Com hem vist, en general, es va ressaltar la qualitat i la bona marxa de les obres. Però se'n van assenyalar alguns problemes:

- **Barcelona és una ciutat cara.** Com hem vist a l'apartat "La imatge de Barcelona i Catalunya a propòsit dels preus", Barcelona es va convertir en una de les ciutats més cares d'Europa. Així ho explicaven als seus lectors Agence France Presse (13-04-92), *International Herald Tribune*, *The European* (10-07-92) i Reuters (26-07-92).
- **Problemes de trànsit.** Algunes notícies, com la publicada a *The European* (07-04-92), van posar l'accent en l'excessiu nombre de cotxes que circulaven per la ciutat. En aquesta informació, Barcelona apareixia com una de les ciutats amb un dels índexs de cotxes més alts del món ("420 cotxes per mil residents"). Altres informadors es van fixar en les deficiències de la xarxa viària, tal com feia *International Herald Tribune* quan publicava: "Les avingudes principals dins i fora de la ciutat estan insuficientment senyalitzades i Barcelona és molt deficitària en pàrquings". Com hem vist a l'apartat "Millora de la qualitat de vida i de l'ambient urbà", també podem trobar informacions que no van transmetre aquesta imatge negativa quan es referien a la xarxa viària i als transports urbans de Barcelona, sinó que es fixaven en l'impacte positiu que van tenir els Jocs Olímpics en tots dos.
- **Infraestructura hotelera insuficient** de la ciutat, sobretot pel que fa a hotels de qualitat. Aquesta mancança es va relacionar amb l'augment astronòmic del preu dels hotels, que es va considerar molt perjudicial per a la bona imatge de l'organització olímpica. Sobre això, *International Herald Tribune* afirmava: "El preu dels hotels i de la restauració poden convertir els Jocs de Barcelona en els més cars de la història".¹¹⁰
- No realització d'algunes obres (fracàs del pla hotelier municipal, línia de metro, potes perifèriques), que s'oferien com a víctimes del conflicte entre el govern autonòmic i el municipal. Es va donar una **imatge d'irresponsabilitat i d'incompetència política**.¹¹¹

¹¹⁰ Vegeu *International Herald Tribune* (juliol 1991).

- Algunes informacions es van fer ressò d'un sector molt minoritari que temia que la transformació de la ciutat s'hagués fet a costa de la **pèrdua del seu encant**. Sobre això, *The Wall Street Journal* (21-07-92) escrivia: "L'enorme transformació de la ciutat pot comportar alguns costos, canviar per sempre el perfil, i potser l'ànima, de la ciutat". En aquest mateix article, i en una columna titulada "La ferida del progrés", es parlava de les expropiacions dutes a terme i de l'enderrocament dels "xiringuitos" de la Barceloneta.

El diari francès *Libération* (24-07-92) citava un crític d'art de *Times* per referir-se a la passió per l'arquitectura i pel disseny manifestada pels planificadors olímpics: "Amb aquesta mania, fins i tot un estranger pot trobar a faltar una Barcelona més antiga".

5.7. Conclusions

Barcelona es va descriure a les informacions com una ciutat dinàmica i emprenedora, que dona mostres de tenir una forta vocació internacional. Una ciutat preocupada per superar el retard acumulat durant l'època franquista i per accedir, per fi, a l'estatus de ciutat internacional, més d'acord amb la seva personalitat pragmàtica i ambiciosa. Barcelona es mostra decidida a esdevenir un dels principals centres d'Europa i de l'àrea mediterrània, i a abandonar definitivament un frustrant segon lloc darrere la capital d'Espanya.

Com hem vist al llarg del capítol, són freqüents les referències a les enormes inversions fetes per tal de millorar les infraestructures, els equipaments, les comunicacions i el paisatge. En general, es va valorar molt positivament la tasca feta pels governants de la ciutat perquè van saber utilitzar els Jocs per superar el greu dèficit urbanístic i per millorar àmpliament la competitivitat de Barcelona en el mercat de ciutats internacionals.

Les informacions també es van fer ressò dels problemes que aquest programa d'inversions va causar als ciutadans i les ciutadanes durant els sis anys de preparatius, així com de les preocupacions per un possible excessiu endeutament de la ciutat, o de les crítiques d'algunes obres olímpiques. No obstant això, la valoració que van fer els mitjans és que l'esforç va valer la pena.

L'atmosfera de la ciutat durant els Jocs també es va destacar a les informacions i es va descriure com a amable i hospitalària, alhora que es va considerar com una de les responsables principals de l'èxit dels Jocs. Barcelona es va mostrar com una ciutat vital, sofisticada i cosmopolita, que va saber, al mateix temps, mantenir un estil propi.

Finalment, volem ressaltar que algunes informacions van transmetre la sensació que els corresponents es van anar enamorant de la ciutat amfitriona dels Jocs. Així ho posava de manifest, dos dies després de la clausura dels Jocs, George Vercy, del *New York Times*, quan escrivia: "Els atletes no han tingut cap oportunitat. No importa com de bé hagin saltat o la rapidesa amb què hagin corregut, no han pogut mai dominar aquests Jocs. Barcelona ha obtingut medalla d'or".

¹¹¹ Vegeu, a títol indicatiu, *Libération* (30-07-92).

6. Un guerrer tswana o la mòmia de Banyoles

Un altre dels esdeveniments dels quals es pot extreure una bona informació és el tristament famós cas de la mòmia del Museu Darder de Banyoles, més coneguda com “el Negre” de Banyoles. Era d’esperar que la participació de nombrosos països africans, combinats amb els avalots racials de Los Angeles, fes que la premsa internacional es fixés en la polèmica iniciada per la denúncia pública feta per un doctor d’Haití resident a Espanya des del 1979. El mes de maig del 1992 va ser el període en el qual la premsa internacional es va abocar en el problema. Fem-ne un breu repàs dels fets més destacables.

L’origen de la polèmica va sorgir de la denúncia pública feta per Alfons Arcelín al maig del 1991. Arcelín va anunciar a l’Ajuntament de Banyoles, subseu olímpica, que promouria un boicot a les proves que havia d’acollir aquest municipi en el cas que la mòmia no fos retirada. Des d’aquest moment es van succeir multitud de declaracions, posicions diverses, opinions contraposades, etc. que van contribuir a donar a conèixer i estendre la polèmica. Durant el mes de maig del 1992 s’hi van intensificar i revifar les reaccions a favor i en contra, i els actors implicats van prendre postures definitives. El Comitè Internacional Olímpic va decidir intervenir-hi i va desviar el tema cap al COOB’92. El mateix president del CIO (Joan Antoni Samaranch) va anunciar que personalment faria algun tipus d’investigació. El COOB’92 va fer pressió a l’Ajuntament de Banyoles perquè retirés la mòmia del Museu Darder durant la celebració dels Jocs Olímpics, però al mateix temps, a través del seu conseller delegat (Josep Miquel Abad), va deixar una porta oberta, no fos cas que l’Ajuntament de la ciutat decidís no retirar la mòmia: el COOB no volia ficar-se en els afers dels ajuntaments i la decisió corresponia a les autoritats locals de la ciutat. En resposta a les pressions del COOB i del CIO, l’Ajuntament de Banyoles va decidir mantenir la mòmia del guerrer tswana.

Aquest reguitzell d’accions i, en definitiva, la polèmica suscitada, va ser el resultat de diferents postures preses pels implicats directament en el conflicte i per altres actors que, encara que secundaris, van deixar sentir les seves influències d’una manera directa o indirecta. A través de la campanya empresa pel doctor Arcelín, la causa de la retirada de la mòmia va rebre el suport de la major part d’ambaixades africanes a Espanya, d’esportistes d’ètnia negra, del primer ministre del Canadà i de l’alcalde de Nova York. El Centre d’Iniciatives Interculturals Africanes es va plantejar vagues de fam i segudes silencioses per retirar la mòmia. Diversos membres del CIO es van pronunciar durament contra l’existència de la mòmia al museu. L’Església catòlica es va pronunciar també en contra de la presència de la mòmia. L’Ajuntament de Banyoles va decidir mantenir el museu tal com havia estat durant els últims setanta-cinc anys, és a dir, amb el guerrer tswana. Una enquesta feta a la població de Banyoles va mostrar que prop del 80 % dels habitants donaven suport a aquesta decisió. També els intel·lectuals s’hi van manifestar, atiant una polèmica que ja per ella mateixa reunia els ingredients necessaris per actuar com a focus d’atracció de la premsa.

El tractament informatiu que van fer els diaris i les agències va ser variat, però els seus punts de vista van ser unànims. En primer lloc, destaca el fet que el conflicte es va presentar com una qüestió de valors morals entre Banyoles i la comunitat internacional. Però el que és interessant és que Banyoles no es va identificar com una població catalana, sinó com una població espanyola subseu dels Jocs. D’aquesta manera, obviant en aquest tema el referent català, es va assimilar el conflicte a una qüestió que calia tractar des d’una doble perspectiva:

d'una banda, la més localista o de presa de decisions, ja que era l'Ajuntament de Banyoles a qui corresponia prendre una decisió sobre la mòmia, ja que el Museu Darder era propietat seva; d'altra banda, una perspectiva més general o de responsabilitat indirecta, que no requeria sobre Catalunya o els catalans, ni tan sols sobre els ciutadans de Banyoles, sinó en el concepte d'Espanya. Així, la mòmia era en un "museu espanyol",¹¹² l'havia preparat un "científic espanyol"¹¹³ del segle passat i era Espanya qui rebia les crítiques davant el fet¹¹⁴ o qui es posava en dubte sobre si seria capaç de conduir correctament el conflicte.

L'única menció que es va fer de Catalunya en aquest fet va ser a través de l'Església catòlica, que finalment va condemnar la presència de la mòmia. Excepte aquest esment, la premsa internacional no va vincular la idea de Catalunya a la polèmica suscitada. Únicament es ressenyava en algunes agències de premsa, i, per tant, també en alguns diaris,¹¹⁵ que, irònicament, Catalunya era la regió d'Espanya on vivia el percentatge més elevat de població africana.

Hi ha una altra qüestió que mereix ser destacada pel fet que també la premsa internacional li va dedicar una certa atenció. Ens referim a la dimensió econòmica del fenomen, que, en la major part dels casos, es va presentar com un greuge i com una anècdota del conflicte. Per exemple, el diari *The European* del 23 d'abril de 1992 destaca en una ressenya l'existència d'una figura de xocolata similar a la mòmia de Banyoles i amb arracades en forma de Cobi, i amb les sigles del Comitè Olímpic Català a l'escut. El peu de foto d'aquesta informació deia: "Insulting: a chocolate replica of El Negro". *The New York Times* del 2 de maig de 1992 indicava que un programa de varietats de la televisió inseria acudits o bromes sobre el conflicte. Un altre vessant d'aquesta qüestió va ser un tema molt anomenat per les agències de premsa: la utilització de la polèmica per fer beneficis a través de l'augment del preu de les entrades del museu, o bé a través d'adhesius, samarretes, xapes, etc. Aquesta segona part es pot interpretar també com un suport a la campanya de resistència de la població de Banyoles, però no deixa de tenir una clara dimensió econòmica.

Com a conclusió, es pot dir que aquest conflicte es va tractar des de dos vessants. Va ser un conflicte cultural que es va presentar molt localitzat a Banyoles. La premsa es va fer ressò de la intervenció de diferents autoritats a fi de solucionar-lo. Al mateix temps, va ser un conflicte del qual es va remarcar la dimensió econòmica. Com que va ser un conflicte cultural que afectava valors universals, no es va vincular clarament a la imatge de Catalunya.

¹¹² Vegeu *The European* (27-3-92).

¹¹³ Vegeu *The New York Times* (2-5-92) (B12).

¹¹⁴ L'*International Herald Tribune* del 22-5-92, així com *The European* de 27-2-92, es feia ressò d'unes declaracions d'un membre americà del CIO en les quals s'indicava que "és increïble, no puc imaginar que un país que acull els Jocs pugui ser tan inhumà o insensible. Ja és hora que Espanya s'uneixi al món modern".

¹¹⁵ Vegeu les informacions facilitades per Associated Press al desembre del 1991 o l'article publicat al *New York Times* el 5-2-92.

7. La cerimònia inaugural

7.1. La cerimònia inaugural va ser un èxit, però de qui?

Queda fora de tot dubte que la cerimònia d'obertura dels Jocs és un esdeveniment clau per tal d'analitzar la imatge de Catalunya transmesa per la premsa internacional. Potser és el més important, ja que és l'esdeveniment que concentra totes les mirades periodístiques, tant de la premsa com de la ràdio i la televisió. Important, però no l'únic. De la mateixa manera que en altres temes, el nostre objectiu és presentar la imatge de Catalunya mitjançant les informacions que es van publicar als diaris triats.

S'ha detectat que a les informacions publicades amb motiu de la cerimònia d'obertura s'incidia més que anteriorment en el fet diferencial català i que els periodistes –tret d'algunes excepcions–¹¹⁶ van fer un esforç més intens per explicar aquestes diferències al seu públic: el tema de la llengua, les banderes, la història de Catalunya i les seves relacions amb la resta de l'Estat van tenir una presència més intensa que durant altres esdeveniments. Curiosament, la major part d'aquestes explicacions es van fer al voltant de les mateixes idees. Exceptuant *The Washington Post*, *International Herald Tribune* i *Le Monde*, la resta de diaris van coincidir a assenyalar que les polèmiques domèstiques (llengua, banderes) que van esquitxar els Jocs tenen l'origen en la història de les relacions entre Catalunya i Espanya, els desitjos autonomistes dels habitants de la primera, la repressió franquista i el clima polític que es viu a Catalunya. Aquestes polèmiques van tenir un ressò a la premsa. En conseqüència, la imatge que es va transmetre de Catalunya va ser d'una comunitat diferent i amb personalitat pròpia.¹¹⁷

Hi va haver diaris que van intentar explicar aquestes polèmiques en clau de competició política. No és tan important el nombre de diaris com el fet que aquesta explicació va sorgir i es va utilitzar per transmetre el raonament d'una situació. El diari *The Sunday Times* intentava explicar els conflictes com una competició amb l'objectiu d'apropriar-se els Jocs. El periodista deia que els qui perseguien el privilegi de ser l'amfitrió dels Jocs van ser “la ciutat de Barcelona, la nació de Catalunya i el regne d'Espanya, l'últim dels quals, malgrat haver posat la major part dels diners que han fet possibles els Jocs, hi ha tingut un pobre paper en l'autopromoció”. El periodista reconeixia que aquesta carrera l'havia guanyat un actor: “El guanyador, àmpliament motivat pel seu complex amb Espanya [...] ha estat Catalunya”. I, per justificar-ho, feia servir el fet que el català va ser llengua oficial, que la bandera catalana es va situar al costat de l'espanyola, que l'himne català es va cantar entusiàsticament en presència del rei i que Jordi Pujol ocupava un lloc d'honor a la llotja d'autoritats.

7.2. Com s'ha considerat la cerimònia?

Per tal de fer una anàlisi aclaridora de les diferents percepcions que s'han tingut sobre la cerimònia d'obertura, hem preferit dividir-les en dos grups: les consideracions artístiques i les consideracions polítiques. Anem a pams.

¹¹⁶ Per exemple, el diari *Le Monde* del 27 de juliol focalitza les informacions en la internacionalitat dels Jocs i en la figura de Samaranch. El 28 de juliol es va publicar una crònica en la qual es continuava ressaltant el vessant internacional dels Jocs (“Va ser una festa de família, la de la gran família iberoamericana”) i el periodista ressaltava un fet curiós: “A l'aplaudímetre, el públic privilegiat en els equips alliberats o els que combatien: croats, bosnians, equip unificat”. El cas de *The Washington Post* i *International Herald Tribune* és similar. Tots dos van publicar una crònica agra sobre la cerimònia –que tractem posteriorment– i en la qual no hi ha referències a Catalunya.

¹¹⁷ El *The New York Times* del 26-7-92 va destacar que amb la flama olímpica “va arribar una rica i emocional celebració d'una regió que va esperar molt de temps els Jocs i el reconeixement del món”. I el *Time* del 3-8-92 va ressaltar que “el país més prominent ha estat un que no va desfilar però que es va fer notar a cada lloc: la Catalunya imaginada independent, determinada a presentar aquests com els Jocs Olímpics catalans

7.2.1. Consideracions estètiques i no tant

Pel que fa a les consideracions estètiques, hem de dir que hi va haver pràcticament unanimitat a l'hora de dir que la cerimònia va ser un deversall d'estètica i de simbolisme que va sobrepassar qualsevol altra cerimònia d'obertura de Jocs Olímpics. Per exemple, el diari *The Times* deia el 27 de juliol de 1992 que "Catalunya ha abraçat el món dissabte a la nit amb una cerimònia d'obertura que ha excedit en simbolisme, cançons i balls qualsevol altra que hagi experimentat uns Jocs Olímpics". El *The New York Times* del 26 de juliol de 1992 indicava que "la flama va donar pas a una rica i emotiva celebració" que va caracteritzar com a "enlluernament poc tradicional". La cerimònia va trencar el concepte que es tenia tradicionalment d'aquest tipus d'espectacles i li va donar una nova dimensió, una dimensió de simbolisme (tradició) i modernitat. La imatge que la cerimònia recuperava l'esperit mediterrani dels Jocs Olímpics va ser un dels temes recurrents,¹¹⁸ del qual no es va escapar la influència del clímax de la cerimònia: el moment en què una fletxa va encendre la flama olímpica, sense noves tecnologies, sense artefactes estranys, només un home, un arc, una fletxa i foc. Així de simple. Aquest va ser el tema estrella i el que, creiem, va contribuir més, juntament amb l'espectacle ofert per La Fura dels Baus, a donar aquesta imatge mediterrània a la cerimònia.

Aquesta simbologia, que per a alguns va ser excessiva, va crear una certa confusió entre alguns mitjans de comunicació. Per exemple, *Il Corriere della Sera* del 26 de juliol catalogava la cerimònia de kitsch, tot i reconèixer que tant la coreografia com l'espectacle van ser fantàstics. Més enllà va anar el corresponsal de *The Washington Post*, l'article del qual va ser publicat també per *International Herald Tribune*. En aquests dos diaris es van recollir opinions totalment confuses sobre la cerimònia. L'articulista no sabia què volia significar cada cosa i es preguntava de què anava tota aquella història, tal com es pot comprovar a la citació següent que encapçalava l'article: "Sovint bella, algunes vegades terrorífica i àmpliament incomprendible... Seriosament, de què anava la primera hora de la cerimònia d'obertura?".

Tot i així, el periodista reconeix que la cerimònia en conjunt va ser espectacular, però, i aquí ve l'important, també hi diu: "Vaig tenir la sensació que els organitzadors van perdre l'oportunitat de presentar algunes escenes espanyoles més enllà dels balladors de flamenc. Per exemple, no hi va haver corrida de toros". Vet aquí una altra consideració de la cerimònia. El periodista, mitjançant aquestes afirmacions, va transmetre la idea que els Jocs eren en essència espanyols, sense descobrir el que altres companys seus havien descobert des del començament: la multiculturalitat de l'espectacle.

Aquesta altra dimensió va ser un dels eixos que van recórrer la imatge de la cerimònia. El *The New York Times* del 26 de juliol indicava que la cerimònia no havia estat una cerimònia ordinària, gràcies a l'"acurada barreja de cultura catalana i espanyola". En la mateixa línia s'expressava l'article del setmanari americà *Time* del 3 d'agost quan deia que la cerimònia aportava una "perspectiva quadrilingüe en un futur multicultural". Amb aquesta afirmació no tan sols es referia al fet que havien participat en la cerimònia autors i actors de diferents nacionalitats ("la música de les celebracions que obren els Jocs forma un atlas de noms"), o a l'ús de quatre llengües com a oficials, sinó també al fet que en la mateixa cerimònia havien coincidit aspectes culturals de diferents nacions que

i no espanyols".

conviuen sota l'Estat espanyol, particularment dels catalans.

La multiculturalitat va ser identificada per alguns com a universalitat. Per al diari *Le Monde* del 27 i 28 de juliol, per exemple, la cerimònia va ser l'èxit de l'internacionalisme gràcies a la quantitat de països que hi van desfilar i a la manca de boicots polítics. Dintre d'aquest esperit internacionalista, el periodista va destacar que el públic assistent a l'estadi va aplaudir més els equips "alliberats o combatents: els croats, els bosnians, l'equip unificat". Tots plegats, amb l'equip nord-americà, van ser els qui van rebre més aplaudiments.

7.2.2. Consideracions polítiques i no tant

Un dels aspectes en els quals hi va haver una certa unanimitat va ser que aquests Jocs havien estat els menys polititzats internacionalment, però els més polítics internament. Aquesta dimensió política inclou la voluntat de mostrar al món que Catalunya és diferent de la resta d'Espanya. Com a resultat de l'anàlisi de les informacions referides a la cerimònia d'obertura, es pot dir que, tot i que hi ha diferents matisos, Barcelona es va mostrar com la ciutat en la qual se celebraven els Jocs i Catalunya com l'amfitrió general de l'esdeveniment, és a dir, com el referent principal.

Només com a exemple del que acabem de dir, repassarem alguns titulars de les informacions publicades. El *Time* del 3 d'agost de 1992 titulava literalment: "Benvinguts to the Catalan Games!". Tenint en compte que es tracta d'una edició anglesa, adreçada al públic nord-americà, el fet que hi surti la paraula "Benvinguts" en català i que la referència immediata dels Jocs sigui Catalunya i no l'Estat espanyol ni Barcelona ens ha de dir alguna cosa. El mateix passa amb el *The New York Times* del 26 de juliol, que a la primera plana del suplement d'esports va publicar una fotografia amb el títol següent: "La cerimònia d'obertura olímpica és la celebració d'una regió". La fotografia era una instantània del moment en què Cristina Hoyos passejava amb un cavall per l'estadi. La il·lustració i el titular que encapçalaven la informació no semblaven transmetre la mateixa idea. Malgrat aquesta descoordinació, la idea d'assimilació dels Jocs a Catalunya queda clara a les pàgines interiors, on l'editor va decidir titular de la manera següent: "Els Jocs encenen el foc d'una ciutat i de la seva regió".

No acaba aquí el tema. Un diari que s'ha mostrat repetidament crític amb els amfitrions dels Jocs com *The Times* publicava el 27 de juliol que "Catalunya obre la seva ànima al món", a propòsit de la cerimònia d'obertura. Aquest diari, tot i optar per aquest títol, va fer servir el marc de referència espanyol per ubicar-hi els Jocs.¹¹⁹ L'article de *The Sunday Times* publicat el 26 de juliol de 1992 titulava: "La màgia dels Jocs es desenvolupa". Però abans del títol deia: "Barcelona i Catalunya usurpen a Espanya, en la cerimònia d'obertura, la glòria i l'esplendor de ser amfitrió dels Jocs Olímpics". Finalment, *Il Corriere della Sera* del mateix dia, a propòsit de la difusió televisiva dels Jocs, feia servir el titular següent: "Barcelona a Catalunya, capital del regne de la televisió".

Aquestes petites mostres¹²⁰ no fan altra cosa que posar-nos en la pista que, a mesura que s'acostaven els Jocs, els periodistes van fer servir més Catalunya com a marc de referència, un procés que va culminar amb la

¹¹⁸ Vegeu, per exemple i a títol il·lustratiu, l'article de *Libération* del 27-7-92, el de *The Sunday Times* del 26-7-92 i el de *Time* del 3-8-92.

¹¹⁹ Per exemple, dins de l'article el periodista va escriure que, durant la cerimònia, "l'esperit d'Espanya es va transmetre a una audiència de 3.500 milions de persones [...]. Aquesta és una nació que han fet famosa Hemingway i El Cid". En un altre lloc deia que "va ser una nit en la qual l'orgull català es va mostrar unit amb la dignitat espanyola".

¹²⁰ Ens ocuparia més de dos planes fer una copia de les referències que s'han fet a propòsit de qui ha estat l'hosta dels Jocs. Només hem estret

cerimònia d'obertura. Arran d'aquest esdeveniment, els mitjans de comunicació escrits, almenys els que hem seleccionat nosaltres, van presentar una imatge de Catalunya molt més centrada en la qüestió diferencial que en altres temes.

Els periodistes es van adonar que Espanya no és homogènia i que Catalunya és diferent. Així, tant el *The Sunday Times* del 26 de juliol de 1992 com el *The New York Times* i el *The Washington Post* del mateix dia van posar de manifest que els Jocs estaven carregats de tot un simbolisme polític destinat a mostrar al món el fet diferencial de Catalunya.¹²¹ Com hem vist a l'apartat "La imatge de Catalunya a propòsit de la qüestió nacional", el tema de les banderes va ser un indicador clar d'aquesta voluntat de diferenciació (sempre fent referència a la quantitat de banderes catalanes en comparació amb les banderes espanyoles),¹²² i també la campanya "Freedom for Catalonia",¹²³ entre altres.

Quan parlaven de Barcelona i la seva relació amb l'olimpisme, els diaris introduïen una informació que, presa amb la perspectiva del temps, es presta a donar unes pinzellades a manera de punt i final d'aquest treball. Ens referim al fet que Barcelona ja va ser (o va intentar ser) seu d'uns Jocs Olímpics alternatius als Jocs de Berlín'36, que van rebre el nom d'Olimpiada Popular. Aquest tema va ser l'excusa per presentar els Jocs Olímpics de Barcelona'92 com uns Jocs que van tornar a una ciutat que ja els havia acaronat i que, per culpa de la Guerra Civil (1936), els va haver de suspendre.¹²⁴ Al cap i a la fi, com deia *Il Corriere della Sera* el 26 de juliol de 1992, "la història ha demanat perdó pel retard regalant [a Barcelona] els primers Jocs Olímpics sense odi entre americans i russos, els Jocs amb Nelson Mandela com a espectador i els atletes negres amb Sud-àfrica, amb centenars de campions de l'Est europeu passejant per les Rambles sense espies ni comissaris polítics al costat, amb l'Alemanya unida i sense dopatge".

les que hem considerat més significatives.

¹²¹ Per exemple, el citat article del *The New York Times* indica que "com els habitants de Quebec al Canadà, que cercaven la independència però obtingueren un cert grau d'autonomia, els catalans han tingut una oportunitat d'ensenyar al món les seves diferències".

¹²² No es deia res de les banderes de l'Ajuntament, qüestió important atès que alguns periodistes han interpretat aquests conflictes com el resultat d'una lluita entre tres actors: l'Estat, l'Ajuntament i la Generalitat. Generalment es parla d'aquest actors i no es sol personalitzar en Gonzalez, Maragall o Pujol.

¹²³ Alguns mitjans -*The Times* del 27 de juliol, *The New York Times* del 26 de juliol, *Time* del 3 d'agost- han destacat que l'eslògan estava escrit en anglès, qüestió que els ha pogut sorprendre sobretot perquè indicaven que a Catalunya es parlava una llengua diferent del castellà.

¹²⁴ Per exemple, el diari *Liberation* del 27 de juliol ressalta que la Olimpiada Popular no es va celebrar per causa de la Guerra Civil. *Il Corriere della Sera* del 26 de juliol també assenyalava que els Jocs Olímpics tornen a Barcelona després de la frustrada Olimpiada Popular.

8. Conclusions

L'objectiu d'aquest treball ha estat donar una visió al més acurada possible sobre el que la premsa estrangera qualificada de referència va tractar a propòsit dels Jocs Olímpics i de Catalunya. No s'ha intentat esbrinar si les referències a Catalunya havien estat moltes o poques, sinó com havien estat. D'aquesta manera vam pensar que podríem captar la imatge que els mitjans escollits havien transmès de Catalunya a propòsit d'un seguit de temes que hem considerat els més apropiats per la seva incidència i la seva relació amb els Jocs Olímpics.

Fent això, hem presentat un seguit d'idees que, al nostre entendre, reflecteixen el que els mitjans van comunicar al seu públic. Òbviament, són imatges calidoscòpiques, un mosaic o com es vulgui dir del fet que es tracta d'imatges compostes per diferents visions (tant dels periodistes com dels seus mitjans) sobre Catalunya. Per aquesta raó, dins del text hi ha idees que poden ser contradictòries. En tots aquests casos hem volgut fer palès que aquestes diferències existeixen.

Ara toca, novament, un exercici complex, ja que es tracta de sintetitzar en unes poques ratlles les idees aportades durant tot el treball. Començarem pel més general per tal d'anar concretant a poc a poc.

La imatge global de Catalunya a les informacions analitzades és la d'una realitat social complexa, diferenciada de la resta de comunitats d'Espanya i d'Europa, i amb un fort desig de fer notar aquestes diferències aprofitant la repercussió internacional dels Jocs Olímpics. Aquest desig es va identificar en alguns actes reivindicatius i de protesta (campanya "Freedom for Catalonia", xiulets al rei o a l'himne d'Espanya, etc.), que, alhora, es van considerar possibles amenaces al feliç desenvolupament dels Jocs. D'altra banda, un altre tipus d'actes menys polititzats però igualment reivindicatius (col·locació de banderes catalanes als balcons, per exemple) es va interpretar com a manifestacions pacífiques del desig de mostrar la diferència.

Un dels trets essencials de Catalunya és el dinamisme. Les informacions presenten Catalunya com una societat dinàmica en diversos àmbits:

Econòmicament, es considera una societat motor de l'economia espanyola i europea. Els Jocs Olímpics es van presentar com l'oportunitat d'or per potenciar i millorar les infraestructures econòmiques. La modernització dels transports i les comunicacions, la planificació i la renovació urbana, la construcció d'habitatges, la dotació d'una completa xarxa de telecomunicacions, etc. van contribuir a donar la imatge de millora a què ens referíem.

Culturalment, Catalunya es va veure com una societat amb una cultura que va adquirir rang oficial després del llarg període franquista. La utilització de símbols de diferenciació nacional durant els Jocs Olímpics (bandera, llengua i himne) van ser presentats per la premsa com una mostra del reconeixement oficial de les diferències culturals dins de l'Estat espanyol. Catalunya es va presentar com una cultura que ha sabut recuperar-se ràpidament de la repressió franquista i revitalitzar en pocs anys la seva llengua i altres formes d'expressió cultural (institucions polítiques, civils, símbols, etc.).

Políticament, Catalunya es va presentar com una societat que sap conviure pacíficament dins del conjunt espanyol i en la qual coexisteixen grups polítics amb diferents concepcions sobre el futur de la societat i, més concretament, sobre la relació amb Espanya.

Els grups nacionalistes es van presentar dividits en dos grups, els radicals i els moderats, tots dos amb mètodes i objectius diferents però amb coincidència d'interessos a propòsit dels Jocs. Els radicals es van presentar com a "independentistes", mentre que els moderats es van assimilar a la idea de "pactisme". No obstant això, tots dos es van identificar com a dos grups que han coincidit en la voluntat de presentar una imatge determinada de Catalunya al món aprofitant l'extraordinària plataforma que signifiquen uns Jocs Olímpics. La premsa va constatar un increment de l'activitat d'aquests grups i el va considerar una possible amenaça als Jocs. L'únic fre a aquestes amenaces es va assimilar a la figura de l'alcalde de Barcelona i president del Comitè Organitzador dels Jocs, i a les seves peticions pel respecte dels símbols comuns. Curiosament, altres partits o grups polítics van quedar fora del focus d'atenció dels periodistes.

Fora dels òrgans de decisió del Comitè Organitzador, la negociació per la utilització dels símbols catalans a les cerimònies i protocols olímpics es va presentar a les informacions com un pacte entre tres actors polítics: l'alcalde i president del COOB'92, el president de la Generalitat i els sectors nacionalistes més radicals (ERC, La Crida, COC, etc.). Tanmateix, l'Estat va adquirir en aquesta qüestió menys protagonisme del que es podia esperar. Pensem que aquest fet es va poder deure al resultat d'una estratègia de comunicació dissenyada pel govern central per evitar a qualsevol preu la potenciació d'una imatge de conflicte excessiu en temes politicoculturals. En l'àmbit econòmic sí que es va reflectir en la premsa internacional la voluntat de fer palès que va ser l'Estat espanyol qui va cobrir la part més important de les despeses olímpiques. Aquesta idea es va associar a la imatge de descontent, d'alguns sectors, pel que s'ha considerat una catalanització excessiva dels Jocs.

D'altra banda, també hem observat que la imatge de Catalunya que van transmetre els mitjans de comunicació estudiats varia en funció del tema que tracten en la informació. Així, Catalunya es va presentar com un referent únic quan es tractaven els temes dels Jocs Olímpics, de la història de la societat o de les seves tradicions. En canvi, quan es tractaven aspectes com el terrorisme o l'economia, Catalunya va ser un referent subsidiari d'Espanya. Tot i així, els periodistes van reconèixer el conflicte cultural que recorre Catalunya i les històricament conflictives relacions entre Catalunya i l'Estat, un conflicte que es va dibuixar com una disputa entre dues realitats no identificades: Madrid i Catalunya.

Aquest conflicte es va presentar en alguns casos com la raó que explica el dinamisme de Catalunya. En altres casos, particularment quan es tractaven aspectes institucionals referits al desenvolupament de les obres olímpiques, es va considerar la raó d'una certa competència entre administracions. En qualsevol cas, es tracta, com ja hem dit, d'un conflicte no identificat (potser hauríem de dir mal identificat) perquè sovint es va confondre el govern de Catalunya (actor polític unitari) amb la societat catalana (ni unitària ni homogènia), els homes de negocis catalans o els representants del COC (una part de la societat) amb tots els catalans (la societat sencera), els madrilenys amb el govern de l'Estat (o amb la resta de l'Estat), etc. D'aquesta manera, va tenir lloc una mena de "metonímia social" en assimilar els referents principals i identificables (actors) amb els referents més

abstractes i que, per la seva heterogeneïtat, tenen menys capacitat de resposta. Reconeixem que aquesta és una pràctica habitual tant en el llenguatge comú com, sovint, en el llenguatge científic, i que es veu potenciada en el llenguatge periodístic per la necessitat de simplificació.

La imatge de Catalunya a la premsa que hem analitzat sovint es va relacionar amb la mateixa història de la societat. D'aquesta manera, els fenòmens socials que es van manifestar més significativament durant el període de preparació dels Jocs Olímpics (reivindicació nacional, per exemple) es van explicar fent una ullada a la mateixa història dels catalans. L'ús del català com a llengua oficial, a més d'explicar-se en virtut del pacte entre diferents institucions, es va justificar com una conseqüència d'una realitat: a Catalunya es parla majoritàriament un idioma diferent del castellà. La profusió de banderes quadribarrades a la ciutat es va considerar un orgullós desig autonomista de la societat civil catalana que, d'aquesta manera pacífica, es manifestava per tal de recuperar tradicions antigues de la seva història i fer evident la seva existència al món.

Quant a la capital, Barcelona, es va presentar com una ciutat que havia aconseguit adquirir entitat pròpia a l'escena de les ciutats internacionals i deixar enrere una llarga etapa de marginació econòmica i cultural, durant la qual la ciutat es va veure obligada a ser la segona ciutat d'Espanya. Les informacions van transmetre la imatge d'una ciutat que havia fet un enorme esforç de superació en renovar el teixit urbà, les infraestructures viàries i les comunicacions nacionals i internacionals. Barcelona es va presentar com una ciutat que havia aconseguit situar-se al mapa de les principals ciutats d'Europa. No obstant aquesta internacionalització, la relació Barcelona-Madrid es va utilitzar com un esquema bàsic per explicar alguns trets essencials de la personalitat de la ciutat, com ara el dinamisme i la voluntat internacional, que es van interpretar com la voluntat d'escapar de Madrid.

En conclusió, podem afirmar que, sens dubte, el projecte Barcelona'92 va constituir una oportunitat extraordinària de projecció internacional per a Catalunya i per a la seva capital. Per a totes dues els Jocs van significar un protagonisme irrepetible en els mitjans d'informació internacionals. Potser també aquest va ser l'objectiu dels actors socials: portar la seva visió de Catalunya a l'estranger aprofitant l'esdeveniment olímpic i les pàgines de la premsa internacional.

ANNEX

Relació de les notícies analitzades

TERRORISME

30-05-1991	AP	Police Seize Three Basque Separatists Linked to Vic Bombing
30-05-1991	AFP	Deuxième attentat en six mois contre une site del JO: les autorités mettent en cause a l'ETA
30-05-1991	AFP	Démantèlement du commando "Barcelona" de l'ETA moins de 24 heures après l'attentat de
31-05-1991	LF	Vic
31-05-1991	LR	L'ombre de l'ETA sur les Jeux de 1992
31-05-1991	CDS	L'Eta contro le Olimpiadi nove morti a Barcellona
31-05-1991	LM	Furia dell'Eta contro le Olimpiadi
01-06-1991	LR	L'attentat de Vic a fait neuf morts
06-06-1991	Reuters	La polizia spagnola esulta "Abbiamo decapitato l'Eta"
06-06-1991	AFP	Basque separatists claim bomb attacks in Rome and Barcelona
06-06-1991	AP	L'ETA revendique l'attentat meurtrier de Vic
10-06-1991	CDS	Basque Separatists Claim Vic, Rome Bombing
26-06-1991	LR	Olimpiadi, una sfida a rischio per la rinascita di Barcellona
08-07-1991	Reuters	Olimpiadi con 007 Usa e israeliani
08-07-1991	TG	Polica arrest six catalan separatists in bomb probe
10-07-1991	CDS	Catalan terrorist lay down arms to join legal political party
10-07-1991	LM	Un allarme terrorismo su Barcellona olimpica
15-07-1991	Reuters	Les Basques et les Catalans se prennent à rêver
25-07-1991	AP	Catalan guerrilla group gives up armed struggle
25-07-1991	TT	Barcelona: life conditions
01-08-1991	TT	Terrorism threat clouds a city running out of space and time
11-08-1991	WP	Samaranch fears terrorism
25-08-1991	WP	The Threat to the Games in Spain
11-09-1991	CDS	Secure Spanish Olympiad
12-11-1991	AFP	I Giochi della massima sicurezza
15-11-1991	LM	Arrestation d'un commando qui préparait des attentats contre les JO de Barcelone
09-12-1991	AFP	Délinquances urbaines
30-07-1991	L	Série d'agresions "a la seringue" à Barcelone
09-01-1992	LR	A quelques poussières près Barcelonne c'est du béton
17-01-1992	LR	L'Eta uccide a Barcellona allarme per le Olimpiadi
07-02-1992	LR	L'Eta uccide a Barcellona Olimpiadi ad alto rischio
04-05-1992	WP	"Ma non riusciranno a colpire le Olimpiadi"
18-06-1992	TE	Decapitation' of Basque Group in Doubt as Olympics Near
29-06-1992	Reuters	Olympic torch ignites Catalans
11-07-1992	AP	Bombs defused in Barcelona, Gerona, seven arrested
13-07-1992	LF	Ministers Say ETA Offer Positive, But Reject Negotiations
13-07-1992	TG	Espagne: le gouvernement rejette les propositions d'ETA
13-07-1992	L	Eta's Olympic truce offer finds some favour
17-07-1992	Reuters	Madrid se méfie de l'offre de l'ETA
20-07-1992	AFP	Basque optimism grows that ETA will not hit Olympics
24-07-1992	IHT	Barcelone: "La guapa" n'attend plus que ses héros
24-07-1992	L	Security Strict in Barcelona
25-07-1992	TDT	Barcelone: le gros trac avant le grand plongeur
25-07-1992	TT	Deadly foes to meet in competition at Olympics
25-07-1992	LM	Space-age security ooons the greatest show on Earth
		La famille au complet

MÒMIA DE BANYOLES

13-12-1991	AP	
05-02-1992	NYT	Doctors Protest Presence of Stuffed African at Olympic Site
04-03-1992	TE	Racism Sparks Hints of Barcelona Boycott Over Museum Mummy
04-03-1992	TE	Mummified bushman sparks Olympics storm
13-03-1992	TE	Bushman storm brews
30-03-1992	AP	Town backs its bushman

23-04-1992	TE	IOC Calls for Removal of Stuffed African
15-05-1992	AFP	Catalan separatists hijack the Olympics
19-05-1992	AP	La momie de la discorde
19-05-1992	AFP	City to Reject IOC Request to Close Controversial Exhibit.
20-05-1992	AP	Bras de fer autour de la momie
22-05-1992	IHT	City Rejects Olympic Request To Close 'El Negro' Exhibit
27-07-1992	Reuters	'Bushman' to Stay For the Olympics Black warrior exhibit repulsive says leading IOC member
13-07-1992	LF	CERIMÒNIA D'OBERTURA
17-07-1992	Reuters	Vingt mille figurants pour l'inauguration
25-07-1992	TDT	Limit on Athletes' Parade creates a storm
25-07-1992	TT	Barcelona may provide the finest sport yet
25-07-1992	Reuters	Igniting Olympic ideals
25-07-1992	AP	Biggest Olympics begin with spectacle and scandal
25-07-1992	AFP	Soccer Leads off the Games; <i>Time</i> Out Called for Opening Rites
25-07-1992	AFP	Juan Carlos Aclamés pour le début de la cérémonie
25-07-1992	AFP	Ouverture olympique sur le plus grand plateau de télévision du monde
25-07-1992	AFP	L'hymne à la joie termine la cérémonie d'ouverture
25-07-1992	AFP	Juan Carlos lève le poing de la victoire à l'embrasement de la flamme
26-07-1992	AP	Cérémonie d'ouverture: le roi était ému, l'infante pleurait
26-07-1992	TT	Ceremony's Archer Hits Olympic Mark to Burst of Flames, Cheers
26-07-1992	CDS	Magic of the Games unfolds
26-07-1992	CDS	L'Olimpo del mondo nuovo al megashow di Barcellona
26-07-1992	CDS	Un lungo abbraccio al mondo
26-07-1992	CDS	Canti, frecce e colori: aperti i Giochi
26-07-1992	WP	Tutti insieme sotto la stessa bandiera
26-07-1992	WP	World's Athletes Open olympics
26-07-1992	WP	Strange, Wonderful, Strange
26-07-1992	NYT	For Many Barcelonans, Fun Precedes Games
27-07-1992	TT	Olympics Light the Fire of a City and Its Region
27-07-1992	TT	Catalan pride and corporate power do battle at Olympics
27-07-1992	L	Catalonia opens its soul to the world
27-07-1992	IHT	La ville brille de tous ses feux sur le parcours de la flamme
27-07-1992	LM	After the Crab Leg and Opera, The Real Pagan Ritual Began
27-07-1992	L	Cent soixante-douze nations participent aux Jeux olympiques de Barcelone
28-07-1992	LM	Une ceremonie d'ouverture complètement Magic
28-07-1992	IHT	Le paradis latin
03-08-1992	<i>Time</i>	Excellence in Barcelona Benvinguts to the catalan games!
13-04-1991	AFP	ECONOMIA I INDÚSTRIA
29-04-1991	TDT	La Barcelone Olympique en campagne électorale
01-06-1991	NYT	Spain wakes up to reality of Europe
07-06-1991	LF	Barcelona Counts Up Olympic Side Effect
24-06-1992	WSJ	Catalogne: l'avant-garde européenne de l'Espagne
27-06-1992	IHT	The columbus Connection: Spain Prepares for a Dazzling '92
25-07-1991	LR	Games Mean Good Business For barcelona's Art World
24-09-1991	TT	Barcelona, fra un anno i Giochi
04-10-1991	LR	Sailors run the risk of infection from Spanish pollution
06-11-1991	IHT	Con lo sport gli sponsor vincono sempre l'oro
06-11-1991	IHT	Barcelona Searches For Office Sites in Construction Boom
06-11-1991	IHT	Olympics Speed Region's Urban Renewal
10-11-1991	TT	Barcelona Takes an Option on Becoming a Financial Center
16-03-1992	TDT	Spain concrete answer as opportunity knocks

10-07-1992	TE	Locals nurse an Olympic-size Catalan hangover
26-06-1992	Reuters	Prices set record in Olympic city
27-07-1992	TDT	Expo, Olympics help Spain ditch sun-sea-sex holiday image
27-07-1992	AFP	Mandela eases South African return to fray
6-08-1992	WSJ	Les hôtels flottants des JO: le rendez-vous des multinationales Catalonia's Olympic Labors Bear Fruit
19-03-91	AP	INFRASTRUCTURES
07-04-91	TE	Barcelona looks like a winner as Olympic projects enter final lap
07-04-91	TE	Beach brightens up te future
13-04-91	AFP	Posing a bumper problem
11-07-91	Reuter	La Barcelone olympique en campagne électorale
23-07-91	AFP	Barcelona sets sights on joining "big league" of European cities
25-07-91	LR	Barcelone redécouvre la mer grâce aux Jeux Olympiques
25-07-91	IHT	Con tutto il mondo e un pizzico di paura
30-07-91	L	With one year left before the Olympics, Barcelona's work is far from finished
28-08-91	AFP	A quelques poussières près, Barcelone c'est du béton
10-09-91	CDS	Jeux de Barcelone -Plus de 6,5 milliards de dollars d'investissements
10-10-91	CDS	A Barcelona già si viaggia in galleria
16-11-91	IHT	Una scommessa da 9.000 miliardi
16-11-91	IHT	Catalonia: Barcelona searches for office site in construction boom
16-11-91	IHT	Barcelona building
16-11-91	IHT	Olympics speed region's urban renewal
16-12-91	NW	Barcelona takes an option on becoming a financial center
16-12-91	NW	1992. The year of Spain (special report)
25-04-92	WP	The Barcelona way
18-05-92	NW	Barcelona's grand designs
22-06-92	NW	The waiting games are over and Barcelona gets more than it bargained for
01-07-92	TDT	Barcelone: ville touristique, ville olympique
16-07-92	TG	A game plan going wrong?
18-07-92	LF	Homage to Catalan planning
20-07-92	LF	Barcelone, ville ouverte
21-07-92	WSJ	Pasqual Maragall: "sortons des frontières"
23-07-92	TT	In Barcelona, Olympics are used as an engine of civic rejuvenation
23-07-92	LF	Facilities in Olympic village win approval
24-07-92	AP	Barcelone sous l'emprise des Jeux
24-07-92	L	Biggest, most costly Olympics about to begin
24-07-92	L	Une face remodelée par six ans de travaux
24-07-92	L	Argent: les J.O. de tous les records
24-07-92	L	Barcelone: le gros trac avant le grand plongeur
24-07-92	TT	L'ombre de la flamme catalane
27-07-92	Time	Games in Spain set a new gold standard Homage to Barcelona
14-04-91	UPI	QÜESTIÓ NACIONAL
19-04-91	NYT	Barcelona, host city of the 1992 summer olympics, staged its first pre-olympic event on sunday- A flag waving demonstration
14-04-91	Reuter	Catalan spoken proudly here (Listening Madrid?)
08-06-91	AFP	Catalan committee seeks olympic recognition
15-06-91	Reuter	Jeux de Barcelone- Baltes et catalans veulent aller sous leurs drapeaux
15-06-91	AP	Catalonia unlikely to join olympic movement before Barcelona
15-06-91	UPI	Catalan bid for Olympic team again delayed
30-08-91	Reuter	Catalonia's hopes of fielding its own olympic team in 1992
06-11-91	IHT	Baltic independence stirs catalan, basque nationalism
25-11-91	IHT	Automists get a lift from soviet collapse. Message to Madrid: "we are different".

27-11-91	CDS	Barcelona Mayor's Olympic challenges
16-12-91	NW	Catalano
06-01-92	NW	Baltic echoes in the Pyrenees
		The year of Spain
16-03-92	Reuter	From the Olympics to the World's Fair, it will play host to a global audience
16-03-92	TT	Madrid unruffled by catalan separatist support
17-03-92	LF	Prospering catalans set democratic example
17-03-92	L	Forte poussée des indépendantistes
18-03-92	Reuter	Forte poussée nationaliste en Catalogne
20-03-92	L	Catalan nationalists demand their own olympic team
20-03-92	L	Le coeur catalan bat pour la communauté
24-03-92	L	Le catalanisme aérostatique
01-04-92	L	L'heure de la sieste
09-04-92	TE	Parlez-vous espagnol? Non, castillan!
05-07-92	AFP	Tiny nation with large aspirations
18-07-92	IHT	Les J.O. sous la pression régionaliste
18-07-92	IHT	Site of '92 Games? Why, in Catalonia!
18-07-92	Reuter	Barcelona: Catalonia's hour on world stage
19-07-92	Reuter	Catalonia sends political message on back of games
21-07-92	LF	Barcelona mayor attacks nationalist campaign
21-07-92	LF	L'Espagne et le révélateur olympique
21-07-92	TT	Jordi Pujol: "les Jeux sont une force de frappe"
22-07-92	AFP	Catalans outflank Madrid in campaign for Olympic credit
23-07-92	AFP	Le maire de Barcelone lance un nouvel appel à la mobilisation olympique et à la tolérance
23-07-92	AFP	Répétition générale: folklore, avant-garde.... et sifflets
		Le Comyté Olympique catalan (non officiel) dénonce les pressions ayant empêché sa reconnaissance
24-07-92	IHT	
24-07-92	L	Climbing the path to the Olympus: an event in itself
24-07-92	AP	L'ombre de la flamme catalane
25-07-92	TT	Biggest, most costly Olympics about to begin
25-07-92	Reuter	Sapce-age security cocoons the greatest show on earth
25-07-92	Reuter	500.000 turn out to welcome olympic flame
26-07-92	CDS	Police prevent nationalist clashes as torch arrives
26-07-92	Reuter	L'altra faccia della cerimonia: chi sogna l'indipendenza, chi combatte per difenderla
27-07-92	L	Police charge demonstrators during games ceremony
27-07-92	TT	La ville brille de tous ses feux sous le parcours de la flamme
		Catalan pride and coporate power do battle at Olympics

Relació de codis de mitjans

AFP = Agence France Presse
 UPI = United Press International
 AP = Associated Press
 Reuters = Reuters

LM = *Le Monde*
 LF = *Le Figaro*
 L = *Libération*

TT = *The Times*
 TG = *The Guardian*
 TDT = *The Daily Telegraph*

NYT = *The New York Times*
 IHT = *International Herald Tribune*
 WSJ = *The Wall Street Journal*
 WP = *The Washington Post*

CDS = *Il Corriere della Sera*
 LR = *La Repubblica*

TE = *The European*
 NW = *Newsweek*
 Time = *Time*